DORA ALONSO

TIGRI ȘI CAIMANI

COLECȚIA MERIDIANE

~~2676~~
2014

ÎNTREP. DE MONTAJ BUCUREȘTI

1,20

120 X
110

120
120
40

8,5,3,20

MERIDIANE

DORA ALONSO

TIGRI ŞI CAIMANI

în romîneşte de
Oana Busuioceanu

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ
Bucureşti • 1962

Coperta de *C. Guluţă*

Dora Alonso
TIERRA INERME
Casa de Las Américas
La Habana, Cuba, 1961

1. Prezenta traducere s-a făcut după volumul *Dora Alonso, Tierra inerme, Premio de novela; segundo concorso literario hispanoamericano, Casa de Las Américas, La Habana, Cuba, 1961 (Dora Alonso, Pămînt fără arme. Premiul pentru roman la cel de al doilea concurs literar hispano-american, Casa de Las Américas, Havana, Cuba, 1961).*

2. Autoarea romanului, Dora Alonso, s-a născut în anul 1910, într-o mică localitate (Máximo Gómez) din provincia Matanzas. Tatăl ei, de origine spaniolă, este păstor, iar mama țărancă. Autoarea a absolvit numai cursurile școlii elementare.

S-a afirmat în cîmpul literar printr-o activitate multilaterală (publicistică, dramaturgie, nuvelistică etc.) și mai cu seamă prin premiile și mențiunile obținute la diverse concursuri literare.

La vîrsta de 20 de ani începe să colaboreze la publicația *Presa liberă (Prensa libre)* apărută în orașul Cárdenas.

Debutul literar propriu-zis însă este marcat de publicarea primei sale povestiri *Umilință (Humildad)*, protest vehement împotriva discriminării rasiale. Povestirea obține premiul întîi la un concurs literar, autoarea devine o colaboratoare frecventă a majorității revistelor din Cuba și a unor publicații continentale.

Datorită activității sale politice ilegale este urmărită de autorități și nevoită, după cîțiva ani, să plece la Havana

unde continuă să scrie și să publice cîteva lucrări mici, prezentate la concursurile literare „Hernández Catá" (unul dintre cei mai cunoscuți scriitori progresiști contemporani cubani) și care-i aduc cîteva mențiuni și un Premiu Național.

În 1957, la un concurs de dramaturgie, i se acordă „Mențiune specială" pentru piesa *Ceasul cînd trebuie să fii orb (La Hora de Estar Ciegos)*, un alt protest împotriva rasismului.

Pentru comedia *Casa viselor (La casa de los sueños)* în 1959 primește Premiul Național de Teatru.

Pentru romanul *Tierra inerme* cu titlul romînesc *Tigri și caimani* (în care sînt denunțate exploatarea, mizeria și ignoranța în care erau siliți să trăiască țăranii din Cuba înaintea revoluției) i s-a conferit autoarei Premiul întîi pentru roman al celui de al doilea concurs literar hispano-american.

3. Notele de subsol aparțin redacției.

EDITURA

Partea întîi

OAMENII DIN ARBOLEDA

CAPITOLUL I

1

PICIORUL ATÎRNA ADORMIT PESTE MARGINEA HAMACULUI. Un picior mare, ca de lemn tocit sau de om care umblă desculţ pe pămîntul altora. De aceea talpa era bătătorită, lată şi gălbuie, cu degete răşchirate. Cele cinci unghii, tivite cu negru. Vinele umflate şi îngroşate. Muşchii pulpei păreau noduri în carne. Stăpînul pulpei şi al tălpii era Andrés Perez, muncitor agricol.

Soarele era puternic, dar acum, după amiază, începea să se înnoreze ; omul însă nu băga de seamă. Se întinsese în hamacul său din sac de iută, trăgîndu-şi pălăria peste faţa bărboasă şi dormea sforăind, într-o totală destindere. Deasupra lui, umbra unui *aguacate*[1] se despletea în vîntul care începea să bată.

În apropiere păştea iarbă calul *peon*[2]-ului, încă înşeuat, cu o şa care era numai sfori, o zdreanţă de piele veche, aşezată pe spinarea plină de răni. Loviturile cozii erau ca nişte lovituri de mărăcini, şi ochiul mare al animalului era plin de urdori ca perlele, pe care umblau gîngănii, făcîndu-l să clipească într-una. O iapă neagră, blîndă. Flămînzeala şi urma pintenului se vădeau pe şalele costelive, însemnate cu zgaibe vechi.

[1] *Aguacate :* Arbore fructifer cultivat în America de Sud, al cărui fruct — asemănător cu o pară mare — este foarte gustos.

[2] *Peon :* În America Latină, muncitor zilier de pe plantaţii.

Dacă s-ar fi uitat cineva în pupila rotundă a animalului istovit, ar fi văzut oglindindu-se livada de portocali, drumul plin de soare. Şi, mai măruntă şi mai în fund, silueta unei femei care venea pe sub pomii plini de rod.

Ea trecu prin spatele calului fără teamă de copitele lui blajine şi se apropie de omul care dormea în hamac. Îl scutură cu putere strigîndu-l :

— Andrés, Andrés ! hei, Andrés !

Trupul mare şi pîrjolit de soare se răsuci puţin şi o mînă bătătorită de sapă şi plug, sau de grapă, împinse pălăria de rafie atît cît să descopere un ochi somnoros, o barbă de zece zile, un căscat care da la iveală dinţi, măsele şi salivă. Închizînd gura, se uită la femeie scărpinîndu-se prin părul des şi umezit de sudoare.

— Ţi-ajunge ! Scoală-te, haide... Spune-mi dacă azi n-a fost ceva pentru mine la poşta din sat.

Luptîndu-se cu lumina care-i intra cu scăpărări printre pleoapele strînse, omul se săltă lăsînd să-i atîrne picioarele, îşi încrucişă braţele pe după capul ciufulit, întinzîndu-se şi răsucindu-se.

— Parc-ai fi un vierme !

Sărind jos, în timp ce hamacul continua să se legene singur într-un uşor du-te-vino, zise că nu. Că nu era nici o scrisoare. Că fusese în sat, dar că nici astăzi...

Rămase vlăguită. Mai şi rîdeau de ea :

— Du-te să aprinzi altă lumînare, că asta e gata să se stingă.

Cînd ea se depărtă, micşorîndu-se din nou în pupila iepei priponite, Andrés încălecă şi înfigîndu-şi călcîiele în burta animalului, porni în trap pe sub portocali.

Ernestina mergea pe poteca plină de frunze uscate care i se lipeau de tălpi. Umbla rumegîndu-şi parcă amărăciunea repetată a dezamăgirii. În apropiere palmierii regali[1] îşi mişcau în vînt degetele verzi, picurînd fructe coapte, iar norii plumburii se îngrămădeau treptat. Se apropia de casă. Casă de gospodar, văruită şi plină de mobile vechi. Bogată într-adevăr, faţă de colibele dărăpănate şi mîncate de ploi ale lucrătorilor zilieri, risipite prin împrejurimi.

Se învîrtea fără rost în tăcerea acelui ceas şi a locuinţei pustii. Oprindu-se lîngă poliţă, îşi turnă apă într-un pahar din ulciorul jilav de umbră şi picături. Bău fără să-i fie sete, numai aşa, ca să facă ceva. Curînd începu să se lase seara şi ea-şi depănă treburile mărunte aşteptînd în neştire ceva în fiecare din clipele care treceau pline de viaţa din jur: *sinsontes*[2], fructe coapte, livada, lătrături, voci sonore de pe poteci şi haturi.

Cînd se duse soarele, pompă lampa cu carbid şi lumina ca de metal clipi şi şuieră prin găurile arzătorului. În pîlpîitul acelor fulgere pitice sosi unchiul ei. Apoi veniră şi verii. Se făcu zgomot de scaune cînd se aşezară la masă. Şi în timpul mesei, bătrînul îi spuse:

— Ernestina, pînă nu vine altcineva cu vestea...

Pe loc, bîjbîind în sinea ei, se izbi de ceva care deodată tresări şi străfulgeră. Sufletul i se chircea în faţa adevărului ameninţător şi carnea i se încrîn-

[1] *Palma reale*: specie de palmier care abundă în Cuba, cu trunchiul foarte gros şi frunzele de cca 4—5 m. lungime.

[2] *Sinsonte*: pasăre cîntătoare din America de Sud, asemănătoare mierlei.

cenă într-un reflex : i se încovoie trupul, îi tremurară mîinile. Şi le strînse una într-alta pe faţa de masă cu pătrate roşii şi albe pe care se vedeau mici pete de grăsime, aţintindu-şi privirea în paharul plin din faţa ei, în care vedea, mărită prin refracţie, iniţiala ei gravată pe fundul gros de sticlă ieftină. „E"-ul se alungea, creştea, risipindu-se apoi în cercuri strălucitoare care-i făceau rău la ochi.

— ...am aflat-o azi după masă, în sat ; Enrique s-a însurat.

Scoase anevoie un răspuns, trăgînd de durerea ei ca de un hăţ, cu îndîrjire, opintindu-se :

— Da ? Era de aşteptat, unchiule Clemente.

Spuse asta şi numaidecît se uită la verii ei, cu teamă, aşteptînd să le surprindă vreo mişcare. Dar, Carmelo şi José păreau de asemeni că privesc pătratele feţei de masă. Îşi făceau de lucru cu tacîmurile şi farfuriile.

Ridicîndu-se de pe taburetul de piele albicită de uzură, mări lumina lămpii învîrtind cheia arzătorului. Flacăra albastră ţîşni, împrăştiind un miros pătrunzător ; un sforăit de foc care sperie umbra liniştită şi familiară a cîinelui. Animalul clipi din ochii lui galbeni, înălţînd puţin capul, scîncind uşor şi se încolăci la loc.

Ea ştia prea bine că îi simţeau suferinţa şi căută să se apere de compătimiri sau de priviri, printr-o sforţare pe care o simţea zadarnică, vorbind şi vorbind, învîrtindu-se de colo pînă colo şi iar vorbind...

Îi veniră în ajutor urletele cîinelui de pază. În timp ce bărbaţii căutau puşca, pregătindu-se să vadă de vite, Ernestina se duse în odaie şi se azvîrli în pat. Se azvîrli în el, toată, ca într-o apă.

2

LUMINA SE ZBATE SĂ CREASCĂ, DESPICÎND ŞI ÎNAINTÎND ca în prima zi a lumii. Tremurul ei abia născut se tîrăşte cu puterea de vis asupra pămîntului. O lume verde cu sute de nuanţe verzi, în care palmierii îşi împreunează ramurile prin ceaţa fumegîndă, ce se împrăştie destrămată, risipită...

Clemente Muñoz a ieşit în întîmpinarea soarelui. Îl întîmpina în fiecare dimineaţă de tot atîţia ani cîte zbîrcituri are pe faţă. Singurul lui ochi de bătrîn chior se umezeşte vesel la fiecare răsărit al soarelui pe pămîntul lui. Bucăţica lui de pămînt. A lui, cu rădăcini, animale şi păsări. De la sudoarea sărată cu care l-a stropit şi pînă la sămînţa care s-a înălţat în rod sau s-a irosit într-o strădanie zadarnică.

Clemente Muñoz, insular din moşi strămoşi. Născut şi crescut aici, în Arboleda, ca şi tatăl lui, ca şi bunicul lui.

În copilărie, cînd avea încă ochii zdraveni, mai înainte ca o împunsătură de corn să i-l fi scos pe cel stîng, a privit cu ambii ochi acelaşi acoperiş de olane şi frunze de palmier pe care apoi a continuat să-l privească cu ochiul rămas stingher. Casa, înconjurată de portocali, palmieri, platani, cu partale de porumb şi *yuca* [1] şi curpenii vineţi de *boniato* [2] tîrîtor. Mai încolo, un eleşteu mărginit de *guayabós* [3].

[1] *Yuca*: plantă cultivată în America tropicală, din rădăcina căreia se scoate un fel de făină.

[2] *Boniato* sau *buniato*: specie de cartof, cultivat în America de Sud.

[3] *Guayabo*: arbore cu fructul comestibil, asemănător unei pere, cultivat în ţinuturile calde.

O păşune. O geană de pădure. Toată proprietatea avea vreo zece *caballerías*[1].

Un străbunic, de fel din insulele Canare, le-o lăsase moştenire. Un trecut de trudă care împletise braţe şi rădăcini într-o prezenţă neobosită. Fiecare bulgăre de pămînt şi fiecare tulpină din Arboleda ar fi putut istorisi viaţa atîtor generaţii întipărită în acel pumn de ţărînă roşcată. Clemente, ultimul bărbat din familie, rămăsese singur de tînăr, avînd şi grija unei surori mai mici.

Brígida crescu răsfăţată de el. Cînd se mărită cu mecanicul Domínguez, Felo Domínguez, care o luă cu el la Havana, Clemente îşi găsi o fată şi se însură şi el. Se însură cu Panchita Torres, care se dovedi femeie în stare să îndure cu seninătate toate greutăţile alături de un soţ harnic. Panchita era veselă şi docilă în totala ei lipsă de personalitate, care o scutea de aproape orice răspundere. Toate le lăsa în grija braţelor vrednice ale bărbatului, răsplătindu-l în schimb cu vorbăria şi cu rîsetele ei, cu trupul ei tînăr şi pietros, cu părul mirosind a ananas şi a iasomie.

La un an după căsătorie îl născu pe José. O naştere uşoară, cu cîntec de cocoşi, supă de găină, oaspeţi şi daruri pentru noul prunc al satului. Bărbatul îşi spori truda pe brazdă, sculîndu-se o dată cu soarele, dăruindu-se cu nădejde muncilor istovitoare, în vreme ce mama întindea în fiecare săptămînă noi scutece la uscat. Amîndoi zîmbeau, se

[1] *Caballería* : unitate de măsură folosită în agricultură şi care în Cuba este echivalentă cu 1,343 ari.

iubeau, munceau. Şi sus, cînd soare, cînd stele. Zi de zi. An după an, zi de zi.

Totuşi, în sînul paşnicei lor fericiri, era şi un punct negru: socrii. Dacă stăpînul Arboledei avea şi el o meteahnă, asta era lipsa de răbdare. Atît *doña* Gloria, o grăsană de fel din insulele Canare, care nu scăpa nici o clipă fără a se jelui în auzul fiicei ei simţitoare şi era mereu gata să pretindă cu sila o găzduire sub pretextul lunilor de sarcină, cît şi *don* Ramón, un trîntor fără pereche, care se lăsa în nădejdea nevestei, nu ştiură să socotească bine unde era hotarul dintre cumpătarea şi bunătatea ginerelui, care nu era bogat, dar se număra printre cei cu pămînt propriu în zona companiei americane. Îngrijit şi vegheat, copac cu copac, piatră cu piatră, pămîntul acesta producea destul cît să atragă rudele care se îmbulzeau nesăţioase la stupul familiei. Dacă n-ar fi fost Panchita...! Dar ea vărsa şiroaie de lacrimi cînd Clemente, sătul pînă-n gît, izbucnea:

— Trebuie să se isprăvească odată! Dacă vor vacă, să-şi cumpere. Şi dacă n-au bani, să muncească; nici mie nu-mi pică din cer.

Ea umbla cîteva zile supărată, lăcrimînd. Sau, uneori, propunînd soluţii care, în egoismul ei filial, îi păreau potrivite:

— Dac-ai vrea să-i laşi să stea la noi... Cum să trăiesc eu liniştită cînd ştiu cîte lipsuri îndură?

Pe vremea aceea, Brígida povestea în scrisori despre lehuzia ei. Născuse o fetiţă, Ernestina, „leită tată-său; de la noi a luat numai ochii negri şi genele întoarse".

Clemente fu tot atît de mişcat ca şi la naşterea lui José. Îşi vedea sora numai la răstimpuri mari. Călă-

toria era lungă și complicată. Munca lui de agricultor legat de brazdă și de nori, într-o veșnică trudă, precum și condiția lui modestă de om de la țară, pe care capitala îl cam înfricoșa cu traficul și mulțimea ei de oameni, făceau ca întîlnirile să le fie foarte rare. Iar de cealaltă parte, mecanicul Domínguez o scotea prea greu la capăt cu gospodăria lui de om sărac, dintr-un salariu de muncitor, pentru a se mai putea gîndi la călătorii costisitoare. Numai de sărbătorile Paștelui și ale Crăciunului aveau loc multașteptatele întîlniri între cei doi frați. Și atunci — cum dragostea îmbracă întotdeauna cu haină nouă lucrurile obișnuite, Arboleda părea că se împodobește anume cu fiecare palmier regal și cu prospețimea fiecărei mlădițe. Pînă și freneticul concert capricios și triumfător al păsărilor *sinsontes* răsuna mai puternic în lumina asfințitului.

Clemente și Brígida, iarăși laolaltă pentru scurtă vreme, se bucurau de toate emoțiile revederii. Ea se uita cu drag la fiecare tulpină, la fiecare colțișor de pădure, la țărmul jilav al heleșteului din care răsăreau carapacele moarte ale puilor de broască țestoasă, ca niște pietricele șlefuite. Se uita la toate cu privirea întoarsă totodată înspre trecut, rechemînd fiecare amănunt, fiecare lucru așa cum îi rămăsese în amintire.

Străbăteau toate potecile, și nu se mai săturau de vorbă. Clemente umbla toată ziua cu zîmbetul pe buze. Și cînd venea clipa despărțirii, ochii Brigidei erau întotdeauna plini de lacrimi.

Timp de cîteva zile, Panchita Torres nu izbutea să alunge cu lumina sărutărilor ei ceața ușoară care împînzea privirile soțului.

3

CIND SE NĂSCU CARMELO, MAMA II TRECU O MARE PARTE din sănătatea ei. Băiețelul acela, vesel ca ea, vioi și drăgălaș ca ea, îi răpi toată strălucirea ei de femeie, ofilind-o. Rămase bolnavă de pe urma nașterii ; dar văzîndu-l cum crește voios din flacăra vieții ei, din sîngele ei, simți că trăiește prin el și din multele laude pe care toată lumea i le aducea :

— Ce copil drăgălaș !... Leit maică-sa.

Panchita îl iubea pe mezin cu o dragoste egoistă și exclusivă, care-l durea pe José în nevinovăția celor opt ani ai lui. Dar José semăna cu tatăl, așa cum Carmelo semăna cu mama. De aceea nu era un copil care să se plîngă sau să pretindă. Se lipi însă de Clemente, încercînd să-și ușureze prin asta temerile, geloziile și oropsirea. Se înțelegeau fără vorbă. Mîna aspră, cu palma bătătorită, mîngîia căpșorul umilit, iar ochii nevinovați, mari și umezi, se întorceau spre el, prețuind mîngîierea. Copilul se liniștea și mîna-și continua mișcarea, care-i netezea părul și gîndurile.

Acesta fu al doilea nor ce se abătu asupra casei ; Clemente Muñoz văzu limpede cum stau lucrurile și înțelese că îndepărtarea mamei de fiul ei mai mare era involuntară, dar nu găsea nici un mijloc de a îndrepta lucrurile. Atunci încolți între ei un grăunte mărunt și zgîndăritor de neghină, preferințele fiecăruia se întăriră, înstrăinîndu-i întrucîtva unul de altul.

Dragostea părinților iscă privilegii. Și toate acestea, adînc tăinuite, suferite și răbdate, îi despărțiră în cele din urmă și pe cei doi frați.

4

UMBRELE CÎINELUI ŞI A FETEI O IAU MEREU ÎNAINTE, turtite pe poteca mărginită de pintenaşi, care-şi întind florile de aur, tari şi jilave spre pulpele cafenii. Dimineaţa miroase a rădăcini şi a flori de salcîm.

Doi sîni săltăreţi se aţintesc asupra dimineţii ca două fructe, cu un tremur mărunt şi pietros. Şaisprezece ani îi susţin, cu zîmbet şi sînge viguros, de mlădiţă. Ea îi ridică din culcuşul prăpădit unde se strivesc în fiecare noapte, cînd doarme cu faţa în jos, cu un gest încă de copil. Amîndoi se bombează, elastici, cînd se întinde şi cască, scărpinîndu-se prin părul mătăsos şi asudat. Şi apoi, cînd bîjbîie spre pardoseala de pămînt a încăperii, dibuind pe nevăzute căuşul vechi şi prăpădit al încălţărilor pline de noroi. Asta în casa ei, în cătunul murdar al *peon*-ilor. În preajma tatălui ei, care sforăie şi scuipă, şi pare un mort gălbejit în adîncitura hamacului soios. Îi vede mereu coastele scheletice şi tufele pubiene, ivindu-se pe apucate printre zdrenţele care descoperă părţile ruşinoase ale bătrînului.

O cheamă Chacha [1] Vera de cînd se ştie ; încă de pe cînd începuse să mături, cu un tîrn de frunze de palmier mai mare decît ea, bătătura prăfoasă dimprejurul cocinii în care scurmau porcii de rasă băştinaşă, numai piele şi os, cu rît lung şi tremurător. Fetiţa Andreei, nevasta lui Venancio, privea pe sub laţele murdare, căzute pe frunte, cu nişte ochi mari şi umezi în care păreau că plutesc domol fluturi de mirare.

Chacha creştea în mijlocul mizeriei, al ocărilor şi al vecinilor care, ca şi ei, îşi tîrau zilele pe pămîntul

[1] *Chacha*, citit *Ceacea* (diftong).

altora, întinzînd coarda înfometării tot mai tare, ca o funie care apropia moartea de fiecare din acele cocioabe joase, acoperite cu frunze de palmier, de fiecare vietate.

Pentru ea, tată-său însemna înjurături şi lovituri. Una după alta. De cînd o purta încă în braţe maică-sa care, bolnavă şi resemnată, îndura ghionţii bărbatului încercînd să ferească trupul fetiţei.

Veşnic muşte care se lipeau, nesuferite şi îndărătnice, pe ochişorii cu trahomă[1] şi puroi, în vreme ce prin preajmă se împreunau dobitoace şi mureau şi se năşteau animale şi oameni. Cătunul Santa Rita. Asta se petrecea în cătunul Santa Rita. Şi acum trăia tot acolo.

Cum Andrea o învăţase singura cale de a-şi potoli foamea, se ducea zilnic în casă la Clemente Muñoz, unde muncea ca slujnică. Bătea mereu cărările spre casa proprietarului.

Mama era bucătăreasă şi spălătoreasă, iar fata freca cu perie şi săpun scaunele şi scotea apă din puţul adînc, trăgînd de frînghia legată de o găleată grea, care ieşea şiroind din apă. Braţele plăpînde se încordau de efort ; pieptul parcă sta să-i plesnească. Apoi obişnuinţa o învăţă cu toate.

Fetiţa sprintenă, voioasă şi slăbuţă, cu pulpele pline de vînătăi şi de murdărie, deşi se mai ţinea încă de poala strîmtă a Andreei, îşi cîştiga de pe atunci mîncarea pe care o primea la Arboleda. Panchita Torres o îmbrăca cu tot ce prisosea sau se învechea, iar Chacha învăţa să fie recunoscătoare copiind ploconelile umile şi supuse ale maică-si.

[1] *Trahomă* : conjunctivită granuloasă.

Şi-o amintea printre munţi de rufe murdare, rufe bărbăteşti grosolane, scorţoşite de noroi care trebuia frecat cu mîna şi cu peria într-o căldură înăbuşitoare. Erau cămăşi albastre, pantaloni de dril, straie de lucru de toate zilele, căzînd pe rînd, ca într-o moarte simulată de pantaloni desfăcuţi şi mîneci spînzurate, peste grămada gălbejită, cu miros acru de sudoare care sporea necontenit: cearceafuri, feţe de pernă, iar cearceafuri...

A crescut în mijlocul acestor nevoi. Îi răsăriră, rotunzi, sînişorii. Trecu prin sperietura primului period cu hohote de plîns, de care mama făcu haz, neputîndu-i explica, în ignoranţa ei, nimic mai mult decît că aşa era întotdeauna şi că nu trebuie să plîngă.

Drumul Arboledei i se prinse Chachei de picioare ca o încălţăminte de toate zilele, legînd-o cu cîrceii nevoilor şi ai obişnuinţei. Muri Panchita; ea plînse, dar în ziua următoare făcu iarăşi drumul, ştergîndu-şi lacrimile care i se zvîntau la soare. Apoi muri Andrea şi fata plînse iarăşi, dar nu lăsă nici poteca, nici treburile. Bătrînului proprietar îi zicea „Naşule". Îi îngrijea casa, socotind-o copilăreşte oarecum a ei, cu dragoste, cu respect. Fără să-şi dea seama.

— Bună ziua, Naşule.

— Bună, Chacha.

Bătrînul o vede intrînd în bucătărie şi ştie că o să deschidă ochiul de geam, înfigînd cu braţele ei tari pana de lemn, ca o lance, în rama stricată.

Zgomotele casei nu s-au trezit încă. José abia se aude cînd umblă, cînd se mişcă. E lîngă ea şi nu-l simte.

— Cafea, Chacha. Du-i şi Ernestinei.

În schimb, Carmelo se aude de departe şi îi iese înainte cu paşi pe care ea îi recunoaşte întotdeauna:

— Dă-mi cafeaua, fată...

Ea rîde, ferindu-şi trupul. Apoi, ridicînd vălul unei apărători de ţînţari, se face şi ea auzită :

— Hai, Ernestina, trezeşte-te !

Ochii se ascund sub pleoapele umflate, fără taine şi fără mărturisiri.

— Ai păţit ceva ? Ai plîns ?

— Nu ; eu, nu.

— De, aşa mi s-a părut.

— Ţi s-a părut prost. Ţine ceaşca. Vreau să mă scol.

Şi coborî din pat tîrînd parcă un cadavru.

5

AFARĂ ÎNCEPEAU SĂ SOSEASCĂ, DINSPRE CĂTUNUL SANTA Rita, oamenii care lucrau pămîntul. Veneau la muncă pe jos, cu tălpi de noroi, ori săreau zdrenţăroşi de pe spinările gloabelor, uscate ca mărăcinii şi tropăind din copite. Arătări nemaivăzute, profilîndu-şi mizeria pe opulenţa naturii. Cu straiele lor care atîrnă ca nişte steaguri fără vînt, hărtănite şi îmbîcsite de sudoarea multor luni. Sudoarea reabsorbită mereu de pielea păroasă, de subsuoara mustindă şi udă leoarcă. Gălbejiţi, cu o culoare între galben şi pămîntiu, ca de hîrcă pe jumătate putrezită. Bolnăvicioşi, îmbătrîniţi, cu bărbi fioroase ca nişte tunuri, cu zbîrcituri în jurul ochilor obosiţi de soare. Veneau pe poteci, punctuali, rostindu-şi salutul identic şi maşinal :

— Bună ziua... Bună ziua.

Se adună, se răzleţesc, cîţiva paşi încoace, încolo. Sînt ca şi nimic în ziua care începe. S-au născut din

pămînt, rădăcini despre care nimeni nu pomenește și care abia de se-naltă din sămînță, ca o spuză de bălării. Desculți sau ca și desculți, cu ghetele lor vechi și scîlciate ; rîzînd obosit, fără vlagă. Chirciți ca niște grămezi de mizerie sprijinindu-se în cozile sapelor ; încrețind ochii în orbitele murdare și strîmbînd la vorbă gura știrbită sau plină de dinți stricați. Justo Zaldívar, care are stomacul ulcerat și buzunarele pline cu praf de magneziu din care înghite cu nemiluita pe brazda unde-și încovoaie spinarea costelivă. Justo, care o s-o ducă așa cu ulcerele lui chinuitoare, tot mai întinse, într-o înflorire ascunsă prin care i se scurge viața.

Și Emilio López, care, stingînd un incendiu de pe plantațiile de trestie-de-zahăr, s-a ales cu un ochi ars. I-a rămas o rană lăcrămoasă, ca un strop de foc. În urma lui Emilio vin copiii, doi sau trei ; cei mijlocii. Slabi și murdari, deșirați ca niște joarde, adulmecînd pămîntul livezilor ca să se înfrupte la rînd cu găinile și porcii din fructele putrede. Cu o traistă goală de milog pe umăr, cu pălăria de rafie căzută peste ochii neliniștiți, gîtul ca un tub de culoarea rumegușului, degetele agere și lacome și coastele ieșite deasupra unei scorburi făcute de foame, încinsă cu sfoara care ține o părere de pantaloni rupți. Uneori, băieții lui Emilio fură cuiburi de găinușe sălbatice. Sau cîte un ciorchine de banane. Pentru că-și folosesc dinții drept cuțit, au la colțurile gurii crăpături dureroase și usturătoare pe care se așază țînțarii.

Mai este și Luís Medina ; un trup pe care mișună păduchii. Medina rîde mereu. Din orice. Nu mai are decît un dinte, pe care-l mîngîie necontenit cu limba, lingîndu-l agale. Și Floro, căruțașul, fiul unor insulari din Canare. Un taur. Un ticălos. Trei neveste a avut.

Le-a omorît fie trudindu-le la pat şi la vatră, fie făcîndu-le cîte zece copii.

De-a valma ; amestecaţi, purtînd urmele şi semnele a ceea ce vor fi mai tîrziu, cei tineri, cei care mai au cîte ceva de arătat sau de aşteptat, care se agită, vorbesc şi gesticulează, fălindu-se cu dinţii lor sănătoşi, cu pulpele muşchiuloase, cu spetele tari şi bronzate, de culoarea scorţişoarei. Scorţişoară pe care arşiţa le-a prăjit-o în piele şi care se iveşte prin găurile cămăşii : Félix, Toribio, Cheo, Jesús...

Soseşte şi Andrés. Ca şi ceilalţi, desculţ. Şi cu capul înfundat în pălăria de rafie, care a căpătat nenumărate forme din cauza nenumăratelor ploi pe care le-a înfruntat. Printre ceilalţi oameni, Andrés se deosebeşte cu veselia şi rîsul lui. Unii îl privesc apropiindu-se, cu acel simţămînt de teamă şi invidie pe care sfioşii îl încearcă faţă de nepăsarea oarecum provocătoare a cutezătorilor şi a inconştienţilor.

Andrés Pérez, care s-a născut în preajma proprietăţii bătrînului Muñoz, care a crescut în Arboleda, muncind, a cam ajuns acel soi aparte şi îndoielnic de prieten fără parale care şi-a schimbat viaţa punîndu-se bine cu stăpînii muncii. Lui Andrés ăsta i se îngăduiau purtări şi vorbe pe care nimeni altul nu se-ncumeta să le rostească decît cu voce scăzută şi cu un rîs uşor.

Era mărişor pe vremea cînd nepoata bătrînului Muñoz, încă mică, venea să se plimbe la cîmp. S-au învăţat unul cu altul. Nimeni nu ştia, ca Andrés, să-i spună poveşti năstruşnice şi minunate. Poveşti cu bufniţe care vorbesc ; istorioare cu sălbăticiuni de munte, cu stafii. Ori s-o înveţe păcatul ispititor de a fura cuiburi de graur, pentru a putea privi în voie la micile păsărele care ciuguleau, căscînd ciocul de

parcă era despicat în două, arătîndu-şi gîtlejul subţire unde trimiteau dintr-o dată cocoloaşele de făină cu ou pregătite de ea cu încuviinţarea îngăduitoare a lui *don* Clemente.

În fiecare an, la cererea unchiului plin de dragoste — „dacă tu nu poţi veni, trimite-mi-o pe Ernestina să se bucure de aer şi soare ; în Havana voastră copiii cresc iziniţi", — Brígida pregătea cele cîteva lucruşoare ale fetiţei care ţopăia de bucurie, fericită că se întoarce iarăşi la traiul liber de la Arboleda, scăpînd de viaţa ei de copil sărac de la oraş, nevoit să se înăbuşe în funingine şi în mizeria adunată între pereţii locuinţei lor.

La fiecare din aceste călătorii îl regăsea pe Andrés. Se înţelegeau de minune. Incult şi îndatoritor, şugubăţ şi sănătos, Andrés nu se sinchisea de existenţa lui. Bea, mînca, mereu voios şi, mai mult decît voios, inconştient. Muncea ca un bou, fără să-şi piardă vioiciunea, veşnicul neastîmpăr, vorba gălăgioasă şi îndrăzneala. Toată familia i-au fost două surori : Eugenia şi Rufina.

Eugenia, o biată femeie proastă, superstiţioasă şi neglijentă în aşa hal, încît lăsa lucruşoarele copiilor să putrezească în albie. O nenorocită. Nu i-a simţit nimeni lipsa cînd s-a prăpădit, nici chiar bărbatul ei sau cei trei-patru copilaşi. Nimeni nu-şi aducea măcar aminte de ce boală murise. Unii îşi ziceau că ar fi fost vreun cheag care i-a otrăvit sîngele vlăguit. În orice caz, moartă sau vie, era totuna pentru toţi. Aşa că biata de ea n-a însemnat mare lucru pe lume. Cealaltă : Rufina — Nena — dar aşa nu i-au zis decît cei doi curtezani pe care i-a avut. Primul, un mecanic al trenului de persoane care făcea ruta între

Cárdenas[1] și Colón[2] trecînd prin Recreo. Nena locuia în acel tîrg unde slujea în casă la niște neamuri. Cum casa era chiar lîngă linia ferată, ieșind mereu în poartă cînd trecea trenul și tot făcîndu-i ochi dulci mecanicului, Nena își găsi un curtezan. Și cum nu știa să scrie, se ruga de fetele familiei la care muncea, să-i scrie scrisorile de dragoste. Scrisori în care adolescentele dădeau frîu liber maimuțărelilor fandosite ale primelor lor încercări epistolare. În cele din urmă, neputînd pune mîna pe mecanicul trenului de la patru și jumătate, Nena se mulțumi cu frînarul unui tren de marfă, care se numea Pascual Pérez. Un om cumsecade, puțin cam șchiop, dar tînăr și voinic și chiar cu o figură plăcută. Scrisorile frînarului le făceau să se tăvălească de rîs chiar și pe adolescente — care continuau să-i servească Nenei drept secretari — căci în încheierea înflăcărată, pe care omul o socotea de bună seamă foarte drăgăstoasă, își termina scrisorile iscălindu-se în chip de totală dăruire : „Pascual Pérez al Nenei Pérez".

Pascual Pérez, drept dovadă de iubire, îi ceru Nenei să fie a lui. Ea primi. Se culcă o singură dată cu el și din asta rămase însărcinată. Frînarul își făcu datoria însurîndu-se cu ea și făcîndu-i o droaie de copii.

Întocmai ca anonima Eugenia, mai puțin anonima Nena muri și ea și din aceeași cauză : de mizerie. Andrés, care între timp se însurase, luă nepoții la el, împărtășind foamea lui nepotolită, pe aceea a nevestei și a celor opt copii ai săi, cu foamea mai măruntă a orfanilor rămași de pe urma soră-si.

[1], [2] *Cárdenas, Colón* : localități din provincia Matanzas, situată în nordul Cubei.

Vlăjganul acesta generos şi necioplit a rămas mereu prietenul apropiat al nepoatei lui Clemente Muñoz. Era răbdător şi plin de îngăduinţă cu ea. Pe atunci era încă un flăcău burlac de optsprezece ani şi nu ducea încă pe umeri povara de mai tîrziu a atîtor copii, aşa că avea vreme să stea de vorbă cu fetiţa slăbuţă şi isteaţă care venea din Havana aceea mare şi necunoscută, care lui i se părea ceva cu neputinţă de închipuit. Nu văzuse niciodată o îngrămădire mai mare de case decît tîrgul Recreo şi, odată, într-un scurt popas de cîteva ceasuri, oraşul Cárdenas. De-aceea nu se mai sătura întrebînd-o sumedenie de lucruri despre îndepărtata capitală. Ernestina uneori îi spunea adevărul, dar alteori, cînd nu ştia, născocea, aţîţînd şi mai mult încrezătoarea şi naiva curiozitate a lui Andrés.

Pentru ea, pentru fetiţa venită din oraşul acela mare, scornea nenumărate giumbuşlucuri şi poveşti năzdrăvane şi hazlii, care o făceau să rîdă înveselită şi să-i păstreze aceeaşi afecţiune.

Timpul nu le-a schimbat cu nimic sentimentele. Ea se făcu mare. Iar Andrés, văzînd-o femeie acum, îi arăta aceeaşi încredere sinceră şi primitivă.

— Pentru mine, eşti tot fetiţa slăbuţă care făcea pe ea de frică, pe hat, cînd îi povesteam despre stafii... ţi-aduci aminte? Dar acum să nu-mi mai ceri poveşti că n-am vreme. Cu opt copii care-mi mănîncă urechile...

— Vai, sălbaticule! Ar trebui să-ţi fie ruşine. În sărăcia asta e o crimă să aduci copii pe lume. Nu te-a făcut nimeni să înţelegi asta pînă acum?

Andrés se uita la ea glumeţ şi cu o viclenie ţărănească. N-o putea înţelege. Nici el şi nici nimeni dintre bărbaţii şi femeile care împărtăşeau aceeaşi soartă, înmulţindu-se în neştire, orbeşte, în toată ţara.

De aceea Andrés ridica din umeri a batjocură și nepăsare, luînd cuvintele prietenei lui numai drept prilej de glume ieftine :

— Nu fi proastă, fetițo !... Ce știi tu ce e bun? Cînd o să ți-i toarne și ție, o să vezi... !

María, nevasta lui Andrés, o pinarenă [1] cu pomeții ieșiți și cu ochi căprui, mari și blînzi, nu era nici ea în stare să rezolve singură problema complicată a copiilor prea numeroși. Cine n-ar fi știut cum stau lucrurile la țară ar fi putut crede că ani de-a rîndul e însărcinată cu același copil, căci nu stătea niciodată degeaba sărmanul pîntece în care sămînța bărbatului încolțea în recolte necontenite. Era ceva cu totul obișnuit să o vezi cu un sugaci izinit și mucos în brațe, înfășat în scutece tot așa de murdare ca și el, în vreme ce alți doi-trei popîndoci desculți și cu burțile umflate, unsuroși și în pielea goală, i se agățau de fusta mai ridicată în față, peste pîntecul care vestea o nouă sarcină.

María nu rîdea ca Andrés, cînd o asculta pe nepoata lui *don* Clemente. Pe ea, și ca femeie, și ca mamă, o durea mai mult soarta familiei. Îi dădea dreptate. Toată dreptatea, aprobînd-o cu umilință :

— Asta-i drept ; și eu îmi zic uneori așa. La sărăcia noastră nu ne-ar mai trebui și alți copii... (și, oftînd, adăuga, privind lung la droaia de plozi înfometați care i se îngrămădeau în fuste). Da ce pot să fac, dacă Andrés nu înțelege ? Nu vezi că-i pasă doar de-ale lui ?

Ernestina, în fața acelei supuneri resemnate pe care n-o înțelegea, se revolta înciudată :

[1] *Pinarenă :* locuitoare din provincia Pinar del Río, situată în extremitatea nord-vestică a Cubei.

— Şi tu eşti de vină. Nu te lăsa. Să aibă puţină grijă... Să te ferească de sarcină. Ajunge cu atîţia copii lihniţi de foame. Nu-ţi dai seama ? Într-o bună zi o să mori la o naştere. Şi pe urmă ce-or să se facă nenorociţii ăştia ?

Femeia o privea cu oarecare teamă şi umilinţă în ochii ei mari şi adînci. O privire care venea din străfundurile ignoranţei şi neputinţei.

— Nu mă încumet să-l resping... înţelegi ? Andrés nu vrea altfel... Nu-i place. Dacă i-aş cere una ca asta, şi-ar căuta altă femeie. Mai bine, tot aşa, cît o vrea Dumnezeu...

— Dar încearcă măcar.

Femeia o privea din nou, clătinînd din cap, înconjurată de odraslele ei care, ca un cîrd de păsări împiciorongate, ascultau fără să priceapă : Nu mai vreau ; am încercat odată... şi ce-a ieşit ? Mai rău. A ieşit doar cel mai rahitic dintre copii. Oare ştia ea, Ernestina, de ce Ramoncito s-a născut aşa prăpădit, aşa mititel şi la şapte luni ? Păi de-aia : că abia fusese o picătură... Una singură... Pentru că ea şi Andrés, ascultînd de povaţa unei prietene din sat, se păziseră. Şi bietul Ramoncito a plătit vina că-l făcuseră din prea puţin aluat... Nu, nu : mai bine ca pînă acum. Aşa măcar, mulţumită lui Dumnezeu, îi ieşiseră sănătoşi şi voinici.

De aceea, la fiecare nouă luni se mai adăuga un copil la pomelnicul fiinţelor neajutorate, veşnic flămînde şi ignorante, ca şi părinţii lor. Verigi vii din nesfîrşitul lanţ al ţărănimii sărace.

Era de pomină prin împrejurimi formula cu care se înfăţişa Andrés cînd îndeplinea datina de a-l prezenta prietenilor pe noul vlăstar :

— Cumetre, ai la mine acasă o gură mai mult, pentru ceea ce te lasă inima să dai.

CAPITOLUL II

1

PAŞII RĂMÎNEAU ÎNTIPĂRIŢI ÎN PRAF, CA UN DRUM pardosit cu urme. Picioarele treceau pe potecă lăsîndu-şi conturul, striveau ierburi în care cîte un greier se speria, curmîndu-şi brusc cîntarea. Era cald şi lumina părea că vibrează. La răstimpuri, cîte-o pasăre începea un piuit, dar toropită de zăduful amiezii amuţea. Atunci, deodată, totul părea că începe să asculte sau să aştepte ceva.

Pe geana pădurii e şi mai cald şi mai linişte. Totuşi, acolo, pentru urechea fetei care se apropie şi cercetează, sînt întotdeauna nenumărate zgomote mărunte şi vii care şuşotesc pentru ea, ca şi cum ar aştepta-o. Este viaţa gîzelor şi a frunzelor. Şi puterea ascunsă a rădăcinilor care se luptă şi se opintesc în adîncuri într-o aprigă viaţă tăinuită care străbate un pămînt nevăzut de nimeni.

Picioarele Ernestinei calcă acum pe un covor de frunze moarte. Ele se lipesc în semn de caldă primire de paşii aceia care par să îndrăgească ascunsa viaţă vegetală a pădurii. Îi recunosc, îi aşteaptă. Însăşi seva din fiecare trunchi, din fiecare creangă pare că freamătă mai intens şi că-şi grăbeşte cursul prin sinuoasele poteci vii ale copacilor.

Zi de zi în ultimele trei luni s-a silit să-şi alunge frămîntările, căutînd să se scufunde în roboteala zilnică a gospodăriei din Arboleda. A costat-o voinţă şi multe lacrimi înghiţite. Dar acum se văd roadele.

Își simte inima împăcată. O inimă liniștită, cu un strop de amărăciune în adînc, care-i dă o ușoară tristețe...

Astăzi, după atîtea zile, parcă zîmbește cu adevărat și parcă e cu adevărat bucuroasă să primească soarele pe mîinile întinse într-un gest revelator, de om care speră. Se recunoaște în fiecare trunchi care și-a destins scoarța crăpată, dînd la iveală proaspăta cămașă verde a reînnoirii. Și ea la fel. Da, și ea.

Ochii ei îngîndurați privesc dincolo de anul petrecut aici, pe pămîntul acesta în care nevăzutele ei rădăcini țărănești, printr-o tainică ereditate, s-au prins din plin, liniștind-o... Vai, ziua aceea lîngă mama ei moartă, în locuința lor sărăcăcioasă pe care ea căuta zadarnic s-o dichisească cu cele cîteva lucrușoare ale lor! Ungherul lipsit de bucurie, unde cărțile ei de școlăriță păreau o ciudățenie alături de mobilele prăpădite și vorba nešlefuită și blîndă a bietei Brígida!

Cu cîtă înduioșată recunoștință își amintea acum de sacrificiile făcute pentru a-i plăti studiile superioare! O vede și acum aplecată la mașina de cusut, lucrînd de zor la rufăria ieftină și prost plătită. Cu atîta răbdare, atîta nădejde, atîta mulțumire că singurul ei copil va ajunge să știe multă carte. Să învețe tot ce ar fi vrut ea să știe de-a lungul unei vieți de lipsuri și strîmtorări.

— Pentru că, of, fata mea! nu e lucru mai rău pe lume decît să fii o femeie proastă ca mine! Și dacă pe deasupra mai ai și nenorocul să te măriți cu un om muieratic...

Fata știa că prin gura mamei vorbea cu sfială paraponul ei de soție. Domínguez o lăsa mai tot timpul singură. Fără s-o părăsească de-a binelea, petrecea

săptămîni întregi departe de colțișorul în care Brígida și fetița îl așteptau zadarnic. Și cînd apărea, cu pretextul absurd al unor munci suplimentare la atelier sau al unor călătorii născocite pentru a-și ascunde infidelitățile, nenorocita nu îndrăznea să-și arate nemulțumirea, mărginindu-se să-l asculte tristă, serioasă, tăcută, fără a răspunde la glumele lui silite. Dar Ernestina avea alte simțăminte; ajunse să-l urască din pricina suferinței ascunse care o mistuia pe maică-sa. Din pricina ochilor ei înroșiți, din pricina încercărilor ei zadarnice de a ține piept trăncănelilor prostești sau răutăcioase ale vecinelor. De aceea, în ziua cînd veni înștiințarea despre accidentul care punea capăt pentru totdeauna aventurilor mecanicului, femeia izbucni în hohote de plîns, dar ea nu: ea rămase serioasă, neclintită, cu ochii uscați, mîngîind capul îndurerat al văduvei tatălui ei.

Din acea clipă, Brígida începu și ea să se stingă, ca și cum bărbatul i-ar fi luat cu el dorința ei de a trăi. Degeaba încerca să se apere de tristețea care o rodea ca un cancer topind-o și slăbindu-i puterile, istovindu-i orice dorință în afară de aceea de a plînge. Și degeaba se străduia fata să învețe tot mai bine, îngrămădind note strălucite pe marginea mașinii de cusut, în dorința ei fierbinte de a o vedea mai puțin abătută. Mama zîmbea obosit, o săruta... și după cinci minute cădea iarăși în starea aceea pe care Ernestina, cu nepăsarea ei față de tatăl mort, nu izbutea s-o înțeleagă.

— Bine, dar pînă cînd o s-o duci așa? Gîndește-te puțin și la tine. Fă-ți inimă, ieși din casă. La urma urmelor, el nu s-a purtat prea bine cu noi. Ai suferit destul cît timp l-ai răbdat!

A fost singura dată cînd a văzut-o pe maică-sa înfuriată. Privind-o în faţă, palidă de mînie, s-a sculat cu mîna ridicată ca şi cum ar fi vrut s-o lovească ; s-a apropiat vorbind repezit şi trîntind pe jos rufele la care cosea :

— Asta să fie ultima oară, auzi tu ? Să fie ultima oară cînd nu respecţi amintirea tatălui tău ! Bun sau rău, e treaba mea să-l judec : dar a ta, nu ! Tu n-ai nici un drept să judeci ce-a fost şi ce n-a fost ! Şi dacă tu...

Glasul i se frînse într-un hohot de plîns. Dar de data aceea nu-i îngădui s-o mîngîie. Fugi din cameră, jignită. De atunci, fata o lăsă în voia mîhnirii ei.

În lunile acelea l-a cunoscut pe Enrique Méndez. Un medic care-şi luase de curînd diploma şi care părea să fie foarte îndrăgostit de ea. Fata răspunse cu o iubire sinceră şi o încredere totală la afecţiunea stăruitoare a acestui bărbat care o măgulea întrucîtva cu titlul lui proaspăt şi răsunător şi cu politeţea firească cu care se purta în casa ei umilă.

Biata Brígida se simţea liniştită pentru soarta fiică-si.

— Acum pot să mor împăcată, căci ştiu că rămîi pe mîini bune. Nu încape îndoială că te iubeşte. I-o citesc în ochi. Mama ta nu se înşală în privinţa asta.

Ernestina zîmbeşte acum amintindu-şi de naivitatea bietei femei care se înşela mereu în dragoste. Şi într-a ei şi într-a altora. Sînt pe lume şi astfel de oameni, care se nasc orbi pentru asemenea lucruri. Care apără tocmai ce e rău. Care se dăruiesc o dată pentru totdeauna, fără să vadă şi fără să vrea să vadă nimic mai mult.

La urma urmelor — îşi zicea ea, părîndu-i rău pentru maică-sa — mai bine că n-a apucat să vadă că şi Enrique e la fel ca tata.

Căci pînă în ultima ei clipă de suferință, el a îngrijit-o, venind mereu în cuibul sărăcăcios al iubitei lui. Tocmai purtarea asta a convins-o și pe ea — de asemeni naivă — că o iubea cu adevărat. Se văzu plîngînd-o pe Brígida sprijinindu-se de brațul ocrotitor al doctorașului. În mijlocul zumzetului stingheritor al vecinelor limbute, dornice de a se afla în treabă, ca făcînd parte din familie, persoane de încredere ale moartei care se lăsa liniștită în voia lor, între cearceafurile ușor îngălbenite, suportînd, fără să simtă, strînsoarea obligatorie a batistei care-i susținea bărbia și se înnoda în creștetul capului printre șuvițele cărunte. În jurul trupului ei, cumătra care-și luase sarcina de a îngriji de moartă ca pentru a-și dobîndi mîntuirea, își tot făcea de lucru : „așa n-o să-i cadă falca. Altfel, fata mea, pare tare urîtă"... și ridica vocea cu o autoritate de cioclu de clasa întîi, pentru a da porunci pe care celelalte muieri se grăbeau să le aducă la îndeplinire, grozav de mulțumite că au și ele un rol în toată povestea aceea.

Fata ieși brusc din odaie. Nu putea să mai vadă spectacolul acela : casa ei, moarta ei, aranjate de mîini străine, care scormoneau ca niște clești de rac în intimitatea clipei și a căminului. Fără tact dar și fără răutate, totuși, fără îndoială, cu o firească pornire de a-i răpi moartei o parte din impresionanta ei importanță pentru a-și împodobi viețile lor neînsemnate.

Apoi, tot ce a urmat pînă au dus-o la dric :

Veghea, zumzetul vocilor, clinchetul ceștilor de cafea care umplea cu mirosul ei odăița închisă. Exclamațiile : „uf, ce căldură ! simți că te-năbuși"... și vorbele care, de fiecare dată, o zgîriau parcă pe fată în coșul pieptului :

— Condoleanţele mele... Sărmana, şi ce femeie bună era.

— Drept să spun : n-avea picătură de fiere în ea, săraca. Asta o spun eu, care i-am fost doisprezece ani vecină. N-o să mă credeţi, dar eu o vedeam cum se stinge, că, vezi, de cînd a rămas văduvă...

Şi acum îi făcea rău. Mereu o să-i facă rău. Îi furaseră liniştea şi respectul faţă de durerea ei mare şi simplă. Ea ar fi vrut să fie singură ca să se poată cufunda în voie în jalea acelei pierderi, să se mistuie, să se destrame în ea. Poate, doar cu mîna lui Enrique peste a ei. Poate, doar cu prezenţa bătrînului ei unchi, care venise să-şi ia rămas bun de la soră-sa cu ochii uscaţi şi cu un tremur puternic al mîinilor lui bătătorite, unde păreau să crească toate semănăturile din Arboleda.

După cîteva zile, înduplecată de cuvintele înţelepte ale bătrînului, părăsi cu el locuinţa modestă şi se mută în colţişorul acela de la ţară, de unde se trăgea tot ce avea mai bun în sîngele ei

— O să vin curînd după tine. Nu plînge, Ernestina. O să fie scurtă despărţirea asta. Aşteaptă-mă, îi spusese Enrique.

Începu să-l aştepte cu dor de îndrăgostită încrezătoare. La început împiedicîndu-se de toate : de obiceiuri, de atmosfera rustică din jur, de micile incomodităţi ale casei. Totuşi, fără ştire, simţi încolţindu-i din nou vechile legături cu pămîntul. Începu să îndrăgească oamenii şi lucrurile. Se simţi la Arboleda ca la ea acasă. Întocmai ca verii ei. ca unchiul Clemente. Ca şi Chacha.

Dar visa mereu la iubitul ei din Havana. Visa şi nădăjduia. După vizitele dese de la început, Enrique se arăta tot mai rar. În cele din urmă nu mai veneau

decît scrisori, pe care ea le citea în lumina verde de cristal a pădurii, ascunzîndu-se pentru a se bucura în liniște de jurămintele mincinoase pe care le cuprindeau, de sărutările trimise. Apoi, cu trei luni în urmă, adevărul simplu, neted și dur ca o piatră. Adevărul care o doborîse. Care o făcuse să plîngă în fiecare noapte pînă ce un somn agitat îi închidea ochii. Apoi n-a vrut să se mai gîndească. Dîrză, hotărîtă, refuza să-și mai amintească ceva. Se apropie de pămînt, de păsări, de copaci, de vînt. Și au vindecat-o. Acum era vindecată. Puțin tristă, dar numai în adîncul sufletului. Numai pentru ea. Mai bine zis, era sentimentul nevoii ei de a iubi. De a se dărui.

Se întindea cu nesaț peste bătrînele rădăcini seculare. Sub bolta verde și vie a pădurii. Lîngă urechea ei, freamătul sever, iar în dreptul ochilor, răsar furnici, împiedicîndu-se în zgrunțurii de pămînt care or fi părînd munți pentru ele, mișcîndu-se harnice, cu neliniștea unei lumi îndepărtate, necunoscute.

Și pe lîngă furnici, albinele, fluturii galbeni și stăruitori care tremurau vibrînd cu miile peste hățiș sau acoperind putregaiul de frunze cu mîngîierea mătăsoasă a aripilor lor. Și acei *sinsontes*. Cîntarea lor în mireasma, în plinătatea densă și fremătîndă a priveliștii.

Ernestina stătea nemișcată, de la ultima fibră și pînă la lacrimi, încordată și ca de cristal, ascultînd trilul care era văzduh și zvîcnetul păsării care săgeta cerul într-un strigăt muzical și strălucitor. Apoi, bună echilibristă, pe o crenguță neclintită deasupra boltei verzi, își umfla pieptul vibrînd ; cioc căscat și o cutie cu muzicuță vie ; cu pene. Caierul cenușiu cu urme alburii spre aripi dezvăluia în trilul său amurguri

şi amiezi tropicale; recolte de trestie şi foame, şi durerea celor săraci care cîntă şi ei în sunetul corzilor de ghitară strămoşească.

Pasărea sinsonte care cîntă în martie şi aprilie şi în mai. Chiar şi în iunie cîntă pentru mica lui soaţă. Ornic îndrăgostit, pierde socoteala timpului, confundînd apele lunii cu revărsarea zorilor. Şi-şi dăruie cîntarea înflăcărată pînă în miez de noapte.

Cu ochii închişi, fata lăsa să-i pătrundă în piept cîntarea, sorbindu-i viaţa gingaşă şi duioşia.

În văzduh, deasupra pădurii, fulgere de soare răneau frunzişul...

2

FURTUNUL ERA NEGRU, ELASTIC, PĂTAT DE NOROI, CA UN şarpe mort sau ghiftuit care nu mai poate mişca sub umbra portocalilor tineri. Un furtun uriaş, lung de mulţi metri. Intestin cu apă limpede care semăna vlăstari.

Venancio se apropia cu pasul lui greoi, cu înjurăturile lui, cu părul lui blond care începea să încărunţească. Venancio ridică cu amîndouă mîinile capul adormit al şarpelui de cauciuc şi îl luă în spate, pe umăr. Mergea aplecat, înfigîndu-şi călcîiele murdare în pămîntul reavăn, amestecat cu frunze moarte, ierburi, insecte, puf de prin cuiburi. Înainta ducînd în spinare furtunul care se tîra lăsînd o potecă pe poteca pe care mergeau. Era greu. Venea de foarte departe, doldora de cristale şi de strălucire şi trebuia tîrît, mereu tîrît, ceasuri de-a rîndul, plimbat şi oprit la fiecare portocal care zămislea fructe ca o nălucă a belşugului.

Şuvoiul de apă îşi arunca trupul fărîmiţat asupra zbîrciturilor scoarţei, şiroind şi scurgîndu-se pe ramurile plecate care se îndoiau sub greutatea fructelor. Rămînea aşa un timp, pînă ce şuviţele de apă luceau ca şerpii pe ţărînă, descriind un cerc mare de umezeală în jurul trunchiului.

Omul simţea şiroindu-i sudoarea iute şi sărată pe frunte şi printre perii trupului său înalt, stacojiu şi pistruiat, de roşcovan. Dar îşi vedea de treabă, se opintea, ţintea cu arma de apă tot ce era verde şi vedea fără să se uite perdeaua aceea lichidă şi mirosea fără să-şi dea seama mirosul acela de pămînt umezit care-i trezea în amintire cercuri din ce în ce mai largi, inele, inele...

Apoi imaginea se transforma treptat. Vedea pata umedă şi caldă pornind chiar de la picioarele nesigure ale copilului său anormal. Copilul urina clătinîndu-se pe picioarele lui firave şi întindea braţele, căutîndu-l cu privirea lui pierdută, cu acel zîmbet rătăcit care pe tată-său îl bucura fără să ştie de ce, trezindu-i dorinţa de a sta cu el.

Se născuse cel dintîi. Înaintea Chachei. Din acelaşi pîntec vlăguit al Andreei, care n-a ştiut pînă tîrziu, după multe luni, că băieţelul nu era ca toţi ceilalţi din cătunul Santa Rita. În ziua naşterii, cînd tatăl se apropie de lehuză ca să-şi vadă odrasla, zîmbi după ce umblase cu mîna lui aspră printre scutece :

— E băiat... E băiat !

Plecă rîzînd mulţumit, în timp ce Andrea zîmbea şi ea, cu toate că el aproape că nu o privise. Venancio simţea o mîndrie simplă, masculină văzîndu-se reprodus în propriul lui sex. Cel tare. Cel mai bun. Andrea îndrăgi tot mai mult hamacul şi ţarcul în care

copilul începea să crească și să zîmbească, în timp ce muncea din greu, cu obrajii aprinși de dogoarea sufocantă a bucăților de tablă așezate în chip de plită pe vatra cu lemne ; din cînd în cînd, punea la sînul ei plin gura lacomă a copilașului, care părea mereu voios, cu rîsul lui, mînuțele care se vînturau în aer parcă ar fi vrut să prindă muște...

Abia după un an, bătrînul Valladares, cel ciungit de secure, văzu cum stau lucrurile și le-o spuse :

— Copilul ăsta e slab de minte.

L-au privit mai bine, au cumpănit cîteva zile și cu ajutorul vecinilor s-au dumirit. Apoi, toate au mers mai mult sau mai puțin ca înainte. Venancio era mulțumit că îl are și bucuros de rîsul cu care-l întîmpina întotdeauna și de pașii nesiguri care-l urmăreau peste tot. Băiețelul creștea și nu era bun decît să sperie găinile și porcii. Creștea stingher, căci ceilalți copii se plictiseau de încetineala și de stîngăcia lui. Nătîngul se juca singur toată ziua, în timp ce mama muncea în casa din Arboleda : se juca de dimineață pînă seara, morfolind cine știe ce cuvinte, vorbind cu animalele sau cu ceea ce vedea prin aer cînd rămînea locului, bălos, ciucit în spatele vreunui copac, cu capul bocciu ridicat spre cer unde pluteau ulii.

Seara, cînd Venancio se întorcea frînt de oboseală și căldură, copilul căsca gura, își vîntura mîinile în jurul capului dînd puțin ochii peste cap, înnebunit de bucurie, în timp ce omul, rîzînd de plăcere pentru acea dragoste nezdruncinată, se scotocea prin buzunare căutînd o bucată de turtă sau vreo *guayaba* [1] pîrguită, cîte ceva păstrat anume pentru el. Cînd se culca, bălosul se ghemuia lîngă trupul lui vînjos,

[1] *Guayaba :* fructul arborelui *guayabo*.

cu miros acru de sudoare, frecîndu-se de el cum văzuse că fac porcii.

Inima omului se mlădie treptat după biata ființă neajutorată și pocită care i se cuibărea tot mai adînc în ea. De aceea, cînd se născu Chacha, mai că ar fi dorit să fie și ea așa, ca să nu fie păgubit nătîngul. Dar fata se născu sănătoasă și la fel cu ceilalți copii. Vorbea. Venancio nu se putea împăca cu asta și o lovea și pe ea și pe mamă-sa din te miri ce. Chacha crescu temîndu-l și urîndu-l. Și geloasă pe fratele ei anormal. Geloasă pînă într-atît, încît îi imita mișcările împleticite, saliva care-i curgea pe bărbie, strigătele guturale... Venancio credea că o face în bătaie de joc și o snopea în bătăi, cu frînghia, cu cureaua, cu lovituri de gheată.

Nătîngul creștea pe lîngă tată-său. Acum căra apă, risipind-o pe drum, și azvîrlea cu pietre care nu-și nimereau niciodată ținta. Și scotea țipete prelungi de cîte ori auzea vreo mașină trecînd prin cătunul prăpădit, în alai de lătrături și vîrtejuri de praf roșcat. Părea să simtă și el acea întărîtare ciudată a cîinilor la vederea mașinilor care treceau claxonînd cu sunet puternic, poruncitor.

Sărea, da fuga înainte și înapoi, gîfîind, cu limba scoasă și ochii strălucitori, împiedicîndu-se de cîinii care se luau la întrecere cu el. Șoferii îl știau și aveau grijă de el trecînd prin Santa Rita. Cînd mașinile nu mai erau decît un zgomot pierdut prin haturi, cîinii pricepeau și se înapoiau potoliți să se culce covrig la umbră; dar el nu. Striga mai departe, făcînd semne cu brațul întins... În cele din urmă, istovit, rămînea nemișcat, pleoștit, bălos ca un melc.

Moartea îl ajunse în noiembrie : o lună haină pentru oamenii de la cîmp. Vijelii de la nord suflau

aprig şi se lăsa un frig subţire care se întețea în trupurile flămînde. Fiecare se încălzea cum putea : cu traiste şi saci, cu pături rupte şi cîrpăcite, cu hîrtii. Sau mormane de frunze de palmier uscate, sub care se ghemuiau copiii, ca nişte mici lighioane zbîrlite, murdare şi zgribulite, în duhoare de excremente.

Noiembrie răvăşea culturile de trestie-de-zahăr care încingeau cătunul ca un inel verde şi unduitor. Deasupra trestiilor înalte, vîntul rece. Ca un gol între două anotimpuri, luna aceasta maşteră nu dădea nimic de lucru braţelor celor ce munceau pămîntul. Turnul Centralei de prelucrare a zahărului se profila ca un deget arătînd spre cer. Acolo, în închisoarea zahărului, se găsea de mîncare ; dar aici, nu. Deocamdată nu ; numai cînd avea să înceapă prelucrarea trestiei, cu mirosul ei de sirop, de spumă de melasă şi de sînge băştinaş care se irosea între maşinile de oţel ale americanilor.

În Santa Rita se vorbea despre cartierul fabricii ca despre o lume avută şi îndepărtată, unde oamenii erau fericiţi, mîncînd carne cînd pofteau, luminîndu-şi locuinţele cu lumină electrică, cumpărîndu-şi încălţăminte în fiecare an. Era ceva deosebit, inaccesibil. Trebuia să fii cel puţin colon [1] ca să poţi tîrgui la prăvălia doldora de lucruri, unde un yankeu roşcovan oferea diferite minunăţii ambalate în cutii cu etichete străine pe ele.

Uneori venea cîte cineva pînă la adunătura lor de cocioabe, în mare taină, cu ochii-n patru, împărţind foi tipărite în care era vorba despre conştiinţa de clasă, despre sindicat, despre solidaritatea muncito-

[1] *Colon : Colóno* sau *arrendatario :* în America de Sud, cel care ia în arendă o bucată de pămînt pe care locuieşte şi o lucrează, trăind de pe urma ei.

rească. În timpul celor cîtorva ceasuri sau zile pe care le petrecea în mijlocul mizeriei țăranilor, omul era o noutate; dar cum ei nu știau să citească, după plecarea oaspetelui, foile acelea nutreau focurile sărăcăcioase sau se pierdeau printre zdrențele culcușurilor putrede de umezeală. Cei care pricepeau cîte ceva din lumina aceea călăuzitoare pînă la urmă aveau de furcă cu jandarmii, învinuiți de incendierea culturilor de trestie sau de conspirații împotriva liniștii Republicii și a companiilor industriale ale zahărului, cu nume englezești.

Vijeliile din acel an aduseră nenorociri și mai mari. Noiembrie, luna foametei, deveni totodată și luna morții cînd, într-o bună zi, focul — nimeni nu știa care foc, nici de unde, nici din ce pricină — își înălță țipătul de flăcări pe înserat, cînd se trezește vîntul. La început fu o dîră ușoară, ca de șarpe, printre tulpinile uscate ale unui partal de trestie. Flacăra făcea pff... pffff... pe înfundate. Dar era un vicleșug, ca să nu fie tulburată. Apoi crescu. Înălță brațe de fum, aripi și izbucni în răbufniri repetate cu burniță de scîntei, cu valuri de vîlvătăi necruțătoare: o vîlvă înspăimîntătoare.

Vîntul aduse de departe mirosul fumului. Văzduhul picură gîngănii negre de scrum. Santa Rita se zvîrcoli, agitată, îngrozită, temîndu-se de încercuirea flăcărilor și de claia de frunze uscate care acoperea cocioabele înghesuite.

— Arde, arde... !

Strigătul năvăli în toate părțile, trecu peste haturi înăbușindu-se, înecîndu-se, ducînd vestea rea spre așezările vecine:

— Arde!

Femeile îşi luau în braţe copiii mai mici şi ieşeau să privească cu ochi de spaimă cum bărbaţii lor, cu *machetes* [1] în mîini, alergau către lumea care ardea... De pretutindeni veneau *machetes* şi braţe.

În zgomotul ca de puhoi sau de stup care vuia în depărtări, răsunau împuşcături care vesteau incendiul cerînd ajutor. Cîinii lătrau speriaţi, urlau, săreau, adulmecînd mirosul de pîrlit, de ars. Şi fiorosul noiembrie nu-şi domoli suflarea, care împrăştia valul şuierător, nimicitor, într-o mare de flăcări şi scîntei. Zadarnic ţopăiau sute de paiaţe cu *machetes* în faţa lui, tăind drumuri pentru a-i opri înaintarea. Focul sărea peste ele batjocoritor, şi şuierul lui izbucnea mai departe, pe zece, pe o sută de partale deodată.

Atunci începură să sune telefoanele legate de fabrică şi să repete, fiecare, nume de *colonii* [2], voind să vorbească toate deodată, într-o larmă de manivele :

— Vorbeşte Algorta, Algorta !... Anunţaţi pompierii : arde spre Capitolio !

Şi din diferite locuri, paznicii, cocoţaţi în turnuleţele de lemn care pluteau la mare înălţime deasupra mării verzi a zahărului, văzură fumul în zare...

— Arde... !

Maşinile pompierilor veneau hurducîndu-se şi şuierînd pe toate drumurile, pentru a apăra lanurile verzi şi dulci ale Centralei. Totul pentru Centrală.

Treceau ca o vijelie, stîrnind vîrtejuri de aer în jurul lor.

Nătîngul era înnebunit de bucurie. Aştepta la marginea şoselei principale, laolaltă cu cîinii, apropierea

[1] *Machete :* un fel de cuţit mare, care serveşte la tăiatul trestiei-de-zahăr.

[2] *Colonii :* pămînturi lucrate şi locuite de coloni.

acelor drăcovenii care străbăteau cătunul duruind şi urlînd...

Şoferii îl vedeau şi frînau, ori îl ocoleau.

— E nătîngul !

Şi nătîngul striga, rămînînd în urmă din ce în ce mai mic.

Dar acum venea, orbitoare în strălucirea ei luxoasă, în viteza şi forţa ei neînduplecată, maşina administratorului fabricii. La volan *mister* Higgins ; cu gîndul la trestia lui pîrjolită, trestia lui care în curînd nu va mai fi dulce, ci scorţoşită, menită să ajungă floare de mucegai, pierdută pentru companie.

Idiotul fu orbit de lumină ca un animal, deschise gura rîzînd şi o întîmpină cu cîinii, în culmea fericirii. De rîndul ăsta, maşina nu frînă. Nici măcar cînd se simţi că ceea ce fusese frunte, dinţi, păr, limbă şi aproape creier, şi braţe şi picioare se zdrobise de fierăria nichelată, de o sută de cai putere. O sută de cai ai morţii. O sută de morţi pentru o moarte. *Mister* Higgins îşi continuă drumul, orb cu desăvîrşire, către chemarea trestiei, a zahărului, a aurului, a prăzii lor de pe insulă, care se pierdea.

Nătîngul din Santa Rita adună repede sumedenie de ţipete în jurul lui : o mare parte din cătun, pe unde zăceau bucăţi însîngerate din zîmbetul lui rătăcit, din picioarele lui slabe, din oasele lui sfărîmate... Fiecare aduse cîte un crîmpei ca să-l adune la un loc. Ca să-l vegheze în mijlocul muştelor şi al tăcerii, în pîlpîit de lumînări de seu.

Nimeni nu s-a interesat dacă s-a făcut plîngere pentru cele întîmplate.

Nici măcar judecătorul.

Venancio tîrăşte din nou furtunul şi-şi ia ochii de la cercurile de umezeală de pe pămîntul pe care nu se mai află copilul lui. Venancio nu-l poate uita pentru că de-atunci n-a mai avut pe nimeni care să-l aştepte cu acelaşi zîmbet veşnic, care să se lipească de pielea lui tăbăcită, de sudoarea lui, de sufletul şi carnea lui din care ieşise acel copil slab de minte. Nimeni, în afară de acea jucărie pe care o stricase americanul cu maşina lui nu-l iubise atît de mult şi nu izbutise să răscolească atîta bruma de duioşie care-i zăcea în adîncul sufletului.

Chacha şi Andrea rămaseră singure. Venancio de asemenea. Om simplu, slab şi întristat, se dădu la băutură.

Sub o grămăjoară de frunze uscate se află sticla de rachiu. Acolo se duce acum, lăsînd jos şarpele pe care-l poartă în spate tîrîndu-l prin nesfîrşita livadă de portocali. Duce gîtul sticlei la gură şi bea cîteva înghiţituri zdravene. Îşi suge buzele, o astupă şi o pune bine.

— Venancio !

Se uită pieziş la el, cu priviri duşmănoase. Lepe Mosquito era un copil şi îl ajuta la stropit, dar nu era copilul lui. Acum venea spre el şi nu arăta nici teamă, nici mirare faţă de primirea lui urîcioasă. Mai că rîdea cînd apucă furtunul şi înălţă răpăiala apei asupra mlădiţelor, începînd să fluiere, prins încă de distracţii copilăreşti : strălucirea apei şi gîngăniile care fugeau de inundaţie...

Venancio se sprijini de un trunchi putred, privind cum lucrează copilul. Apoi începu să spună lucruri pe care acesta nu le lua în seamă. Vorbe şi amintiri care se adunau treptat ca nişte grămezi de frunze

desprinse de pe aceeaşi creangă ; că băieţelul lui era aşa şi chiar mai bun. Sau că americanul ăla...

Dar Lepe era foarte departe de toată acea poveste de care se plictisise tot auzind-o mereu. Lepe era el însuşi un amestec caraghios şi trist totodată, oricum l-ai fi privit.

3

„LEPE" VENEA DE LA NUMELE LUI, GUADALUPE. „MOSQUITO"[1] de la înfăţişarea caraghioasă, deşirată şi de la veşnicul zumzet al fluieratului său.

Natura îl făcuse cum trebuie. Restul era efectul mizeriei : nişte beţe de picioare cu genunchi cucuiaţi : tălpile plate şi bătătorite, învăţate cu pietrele şi noroaiele. Spinarea osoasă cu pielea goală, pîrjolită în cuptorul arşiţei.

Avea unsprezece ani dar părea mai mic, pentru că era păduchios şi înfometat. O foame care-i chircise oasele, îi măcinase dinţii şi-i îngălbenise ochii ca la cîini. Numai că asta nu se prea băga de seamă pentru că şi ceilalţi copii aveau aceeaşi înfăţişare sub aceleaşi veştminte mîncate de umezeală şi de lighioanele din cocioabe. Pentru că pe acel pămînt năpăstuit ei se năşteau — ei, copiii ! — se năşteau din pîntece mîncate de limbrici, din sînge anemic, din istoveala sărăcimii. Din traiul celor daţi uitării.

Ah ! ce-ar mai fi rîs, dacă le-ar fi spus cineva mamelor că se pregătesc clinici şi medicamente şi plaje şi şcoli şi vaccinuri pentru sănătatea copiilor de la

[1] *Mosquito* : ţînţar.

țară ! De mult, de pe vremea bunicii, se mai păstra amintirea imaginii sănătoase, robuste și rîzătoare a copiilor de țărani. Puternici. Tari. Cu dinți despre care oricine zicea că sînt albi ca miezul nucii de cocos sau al trestiei. Dar unde pieriseră timpurile acelea atît de îndepărtate ? Acuma, Lepe Mosquito era imaginea statornică a realității, cu capul lui mare și ciufulit, purtat de un gît de rață, cărămiziu. Cu bieții lui ochi îngălbeniți de prea multe suferințe. Cu veșnica lui flămînzeală. Cu amara lui resemnare, de făptură care se adaptează vitregiei mediului, ca singur mijloc de a mai putea respira.

Era fiul lui Miguel Gómez, și el uscățiv și pricăjit. Nevasta îl părăsise lăsîndu-i cinci plozi care se tîrau care cum puteau pe pămîntul bătătorit al locuinței. Omul se lupta amarnic cu viața încercînd s-o scoată la capăt cu progeniturile lui. Dar de fapt, nu izbutea mare lucru. Era lucrător agricol. Dintre cei mai buni. Cu *machete*-le în mînă intra în lanul de trestie-de-zahăr aproape o dată cu zorile și soarele-i asfințea pe *machete* fără ca el să se dea bătut. Iar cu săpăliga, făcea cît un om și jumătate. Picioarele lui călcau neobosite în urma plugului, peste brazdele spintecate ca niște măruntaie, pe care ciuguleau găinile stăpînului moșiei.

Dar, la urma urmelor, ce putea face bietul om cu toată bunăvoința lui, dacă salariul era de mizerie și mîncarea așa de scumpă ? Totuși, cei cinci copii trăiau. Și asta nu era puțin. Alții și-i vedeau pierind ca bananele prea coapte ; pe deasupra, se mai și înglodau în datorii ca să cumpere cîte o lădiță căptușită cu pînză și cu alămuri sclipitoare, cerînd cu împrumut un cal ca să-i poarte în față, pe greabăn, sub brațele care nu le fuseseră de nici un folos, pentru a-i lepăda

în pămînt, undeva pe aproape, de parcă ar fi semănat în vînt.

Tatăl lui Lepe Mosquito nutrea însă o mîndrie tragică. De aceea, de cîte ori se ivea prilejul, arăta o trufie aproape zîmbitoare :

— Ăştia — şi atingea primul cap ciufulit care-i venea la-ndemînă — ăştia au crescut ca raţele de baltă : sălbateci şi singuri, cum a dat Dumnezeu. Dar îmi trăiesc toţi !

Iar dacă un glas, de bună seamă al vreunui străin, încerca să spună că copiii nu trebuiesc crescuţi în chipul ăsta, aproape ca nişte animale, omul îşi prefăcea zîmbetul într-o strîmbătură umilă care căuta să îmblînzească realitatea crudă.

— Şi ce puteam să fac, cumetre ? De crescut, puteau să crească singuri, şi mai pot şi acum, dar fără făină şi cartofi, nu mi-ar mai fi rămas nici unul ! Şi astea nu le găseşti cu una cu două... Că, pesemne, încă nu ne-a bătut ceasul şi nouă, pălmaşilor.

4

CÎND *DON* RAMÓN, TATĂL LUI CLEMENTE, SĂDISE PRIMELE răsaduri de portocali dulci pe pămîntul de la Arboleda, nu ştia că sădeşte totodată o sămînţă de independenţă economică, de libertate pentru fiul său.

Aveau să vină zile de doliu pentru insulă, căci focul ceresc, sub formă de ploaie de aur, avea să se abată asupra măruntaielor mănoase ale pămîntului vîndut şi concesionat. Mări de trestie-de-zahăr, ca nişte mări de suliţe, verzi, înaintară ameninţătoare, atrase de ispita aurului care curgea gîrlă. Peste tot

unde mai înainte se așezase cîte un proprietar băștinaș și adusese binecuvîntarea unor recolte variate și îmbelșugate, se lăfăia acum forța necruțătoare a monoculturii, îngropînd nădejdile viitorului. Întreaga insulă ajunse un fel de uriașă rădăcină dulce, un tîrg de brațe robite tulpinilor, o moșie a zahărului, o pacoste a băștinașilor. Năvalnica pătrundere a aurului viclean se întinse fără ca vreo lege sau vreo stavilă s-o abată din drum. Fu jertfit întreg pămîntul, învăluit în lințoliul verde sub care trăgea să moară, în umbra unor fastuoase funeralii de falsă bogăție.

Arboleda își păstră însă culturile ei variate, pepinierele, plantațiile de portocali, sporite și îngrijite în vreme ce totul în jur era numai zahăr, trestie-de-zahăr, moarte de zahăr.

Cu o sîrguință de bun gospodar, tatăl lui Clemente semănase și îngrijise o mare parte din pămîntul lui așa încît să se acopere cu flori de portocal ca o mireasă și să dăruiască din plin răcorosul suc galben. Mult, din ce în ce mai mult. Și cînd vocile care cumpărau moșiile proprietarilor din împrejurimi veniră să-i vorbească, și mîinile se întinseră pline cu aur căutînd să-l ispitească, răzeșul le respinse gestul și nu vru să asculte nici o ofertă și nici o încercare de a-l convinge să înlocuiască puieții lui de portocali cu pămătufurile înnebunite ale trestiei. Dîrz, se zicea că în mai multe rînduri luase la goană pe cei care-l împresurau, hrăpăreți.

Clemente era pe vremea aceea un băiețandru ursuz și muncitor, dar încă de pe atunci brațele lui de țăran aveau mușchi de bărbat.

Tată-său îi ținea adevărate predici în fiecare zi în timpul cînd, împreună, începuseră bătălia pentru cultura portocalilor :

— Aş vrea să văd ce vor face în ziua cînd s-o isprăvi cu nebunia asta a zahărului, căci are să se isprăvească, aşa cum mă cheamă pe mine Ramón! Şi într-o bună zi s-a isprăvit. Atunci, cei care veneau înainte să-şi bată joc de greşeala lui, acuma întindeau mîna spre el, căutînd o mînă prietenă şi un sprijin. Şi în acea prăbuşire economică totală [1], potentaţii se ruinaseră, iar mireasma dulce şi otrăvitoare a monoculturii se preschimbă în putregai de fermenţi ai morţii.

Clemente ţinuse minte amănuntele de necrezut ale acelei catastrofe. Datorii uriaşe. Foamete uriaşă. Bogaţii ajunşi săraci. Săracii se înmulţeau cu miile tîrînd după ei mizeria şi o delăsare totală a pămînturilor. Oamenii îşi vindeau braţele pentru cîţiva pumni de sare şi un blid de făină. Fiecare ajunsese sclavul cuiva. Iar sub fîşia lungă de pămînt mănos, învăluită de coama verde a lanurilor de trestie domnea tăcerea şi amărăciunea...

La Arboleda, tatăl şi fiul însămînţau mai departe răsaduri, desfăcînd flori de portocal şi culegeau cu totul alte roade. Cu puterea braţelor şi cu stăruinţă luptau împotriva secetei. Semănîndu-şi paşii şi sudoarea pe un pămînt uscat ca tovalul, se duceau cu găleţile noaptea, pe lună sau pe întuneric, să ude fiecare trunchi care, drept mulţumire, răspîndea un abur călduţ cînd îl ajungea apa. Aşa au dus-o ani de-a rîndul. Apoi a fost mai uşor. Începuseră să aibă destui bani, să se mai poată odihni. Ţevi de apă se

[1] În anul 1931 a început în Cuba o criză economică foarte puternică, resimţită violent mai ales pe plantaţiile de trestie-de-zahăr şi în fabricile de zahăr, deoarece una din măsurile luate de guvernul Machado (Gerard Machado, preşedinte al Cubei între anii 1925 şi 1933) a fost interzicerea fabricării zahărului.

împleteau acum ca niște vine de fier pe sub copacii înverziți. Iar motorul tușea și scuipa ceasuri întregi, pompînd răcoarea în rezervoarele pline ochi...

Clemente Muñoz închise ochii tatălui său dar nu se despărți de Arboleda. Se însură, veniră pe lume José și Carmelo. Își legară și ei viața de altoaie și răsaduri, de irigarea plantației de portocali care, acuma, acoperea aproape toată proprietatea.

În fiecare an, casa prindea mai multă viață de sărbătoarea culesului. Recolta de fructe isca un du-te-vino neobișnuit înspre moșioara bătrînului Muñoz. Era o forfotă de camioane, de cai și coșuri, de căruțe încărcate cu aur sănătos, care, în strigătele căruțașilor și mersul nepăsător al atelajelor, se îndrepta spre macazul căii ferate pentru a fi încărcate și trimise către piețele din regiune.

Se culegea cît era ziua de lungă. Pe sub copăcei se roteau scările lungi și sacii pîntecoși umpluți cu pănușe uscate de porumb, pe care cădea grindina necontenită a fructelor. Portocalele coapte alcătuiau cupole înalte sub umbra verde. Aici veneau cărucioarele și începea numărătoarea : de fiecare mînă. trei portocale ; de fiecare mînă, trei... de fiecare mînă... Tot așa pînă ți se ura, în vreme ce numerele creșteau, iar degetele slăbeau și cîrceii începeau să zgîrcească brațele.

În săptămînile cît ținea culesul, casa se însuflețea. Ernestina avea cu ce să-și umple timpul, iar Chacha își încerca farmecul ochilor ei oblici în privirea pofticioasă a bărbaților. Dar o umbră de poruncă ascunsă în accentul hotărît al lui Carmelo o făcea să fugă la bucătărie, unde el o urma cerîndu-i nenumărate cafele, de care ea nu ținea seama. Uneori,

glasul ei se aprindea într-o împotrivire surdă pe care dulapul vechi și vatra o auziseră adesea :

— O să te spun nașului !... Să știi că am să te spun !

Era singura frînă pentru dorința lui stăruitoare și atunci el nu mai îndrăznea să-i atingă decît cu privirea sînii care săltau sub bluză. Față de tatăl lui își ascundea pornirile trupești pentru fata lui Venancio. De cînd era mic cunoștea severitatea lui aspră cînd era vorba de el.

Zece ani trecuseră de la moartea Panchitei Torres, totuși amintirea ei mai răscolea încă acest sentiment în Clemente Muñoz. Ea murise fără să fi renunțat la preferința ei pentru mezin.

Cu tot respectul aproape copilăros pe care i-l trezea necontenit soțul ei, își impusese slaba ei voință pentru a-și crește copilul preferat cu o dragoste pătimașă. Cei doi frați suferiseră și ei înrîurirea nesănătoasă a iubirii părtinitoare. Învățaseră să se teamă unul de altul. Și cînd ea n-a mai fost, dezechilibrul lovise în Carmelo, cu toate că tatăl se străduia din răsputeri să echilibreze balanța, mînat de un sentiment al datoriei care însă dădu greș din prima clipă.

Văduvului i-a venit foarte greu la început. Se simțea parcă străin în casă. Și apoi nici nu mai era aceeași. Ordinea pe care răposata știuse s-o păstreze — fiecare lucru la locul lui — dispăruse o dată cu ea. Singura prezență feminină care să-i țină locul era Andrea, mama Chachei. Dar biata femeie, cu veșnica ei cataplasmă din frunze de salvie la tîmple, mereu gemînd și tîrîndu-se din pricina sănătății ei șubrede, nu prididea să vadă și de bucătărie și de casă. De altfel, curînd muri și Andrea, scîrbită, într-o bună zi, de viață și de bestialitatea lui Venancio.

Mai rămînea negresa Faustina, o altă cumătră de-a Panchitei, care botezase sumedenie de copii, poate pentru a-şi măguli vanitatea prin aerul protector cu care împărţea daruri mărunte, mult trîmbiţate. Cînd venea, Faustina umplea întreaga casă de parcă ar fi pus totul în mişcare cu făptura ei masivă, pe care şi-o purta încoace şi încolo ; mătura, scutura şi cîrpea, rînduind tot ce putea fi de folos, şi adunînd în treacăt tot ce nu mai trebuia, cu exclamaţii pe care cumătrul i le ştia de multă vreme dar le trecea cu vederea, de hatîrul ataşamentului neprefăcut pe care li-l purta negresa.

Don Clemente închidea ochii, nevrînd să arate că observă strămutările de obiecte pe care îndatoritoarea cumătră le săvîrşea de la casa lui înspre tablaua lui Bejuco, negustorul ambulant. Un mulatru cu ochi oblici, slab, deşirat şi moale ca o cîrpă, pe care ea îl adusese pe lume în urmă cu aproape douăzeci de ani.

În timpul veşnicului du-te-vino al voluminoasei femei, vorbăria ei necontenită şi zgomotoasă umplea liniştea posacă a zilelor monotone, înviorîndu-l pe văduv.

— Încă de cînd era Carmelito mititel, mai ţineţi minte, *don* Clemente ? De atunci sînt eu prietena casei şi a dumneavoastră. Eu îl născusem de curînd pe Bejuco şi răposata a trimis să mă cheme ca să-i alăptez copilaşul, căci ei îi secase laptele dintr-o ceartă pe care a avut-o cu *doña* Gloria, mama dumneaei, care nu era femeie rea, dar cam cicălitoare. Pînă cînd într-o zi, mai ţineţi minte, *don* Clemente ? n-aţi mai avut încotro şi a trebuit s-o daţi afară din casă. Şi cum mai plîngea biata cumătră, Maică Precistă !...

Trăgîndu-şi sufletul într-o scurtă pauză pe care o folosea ca să ridice un taburet în albie — unde-l freca cu peria şi cu braţul ei negricios şi zdravăn, opărindu-l cu leşie — prindea din nou puteri :

— De atunci s-a pornit duşmănia asta de cîine turbat pe care v-o poartă cumnatul dumneavoastră, *don* Severino, aşa e ? Şi omul a fost atît de haín încît i-a trecut-o în sînge şi lui fiu-său, Bernardo, ăl de s-a făcut sergent de jandarmi ca să-l prigonească acum pe cumătru-meu Clemente.

Cînd ajungea aici, Faustina izbucnea în invocaţii mînioase către toţi sfinţii. Nu putea să ierte ura pe care cele două rude i-o purtau bătrînului ei prieten şi cumătru. Mînuind cu furie şomoiogul de cînepă sau peria, stropind cu apă şi leşie tot ce se afla prin preajmă, striga şi se jura că ăia erau cei mai haíni oameni din lume. Iar sergentul, un fricos, o curcă plouată, care se lega de oamenii cumsecade bizuindu-se pe gradul şi uniforma lui, dar în schimb nu îndrăznea să facă nimic care să-i supere cîtuşi de puţin pe cei doi Juani : pe Juanii ăia nelegiuiţi şi fără frica lui Dumnezeu, pe care toată lumea îi cunoştea cu prisosinţă. Ah ! pe ăştia adevărat că ar fi trebuit să-i prindă şi să-i dea pe faţă. Dar cine nu ştia că Juanii ocheau ca bandiţii şi că aveau un cuget mai negru decît o noapte fără lună ?

Dar îndată ce băga de seamă că cumătrul încrunta sprînceana în semn că nu mai voia să audă vorbe despre vechea vrajbă de familie, cu o întorsătură grabnică şi dibace, negresa trecea la un alt subiect, care era întotdeauna binevenit. N-avea decît să depene amintiri despre Panchita şi despre anii luminoşi care trecuseră o dată cu ea.

— Trece timpul ca fulgerul, nu *señor*? După ce am început să-l alăptez pe Carmelito, răposata şi cu mine ne-am împrietenit. Vă aduceţi aminte cînd l-am tras la tălpi cu frunze de *almácigo*[1] ca să i se strîngă buricul? Că dacă nu era negresa Faustina, mititelul meu alb ar fi rămas cu un nod tare urît pe burtă. Şi cum îmi mai mulţumea cumătra Panchita, draga de ea! Că femei ca ea nu sînt multe pe lume, aşa să ştiţi.

Cînd omul se sătura s-o tot asculte şi pleca, ea turuia înainte vorbind cu găinile, cu albia, cu umbra ei obeză şi agitată, pînă ce, zărindu-l pe undeva pe Carmelo, se năpustea asupra lui cu braţele deschise, strivindu-l de globurile sînilor ei uriaşi, cu strigăte drăgăstoase. Că dacă era vorba de asta, Sfîntă Fecioară, n-o întrecea nimeni!

Venirea Ernestinei tulbură cu totul bunul mers al dezordinei atotstăpînitoare. Fata venea copleşită de durere şi se dărui cu totul noului cămin, dornică să-şi găsească o ocupaţie în singurătatea ei. Apucă frînele, înlăturînd-o pe limbuta cumătră. Faustina îşi încheie socotelile, mai adună tot ce putu şi lăsă locul timpurilor noi.

5

FERMÍN CAROL, UN NEGRU ŞCHIOP, UN NEGRU BUN, CAM smintit şi poet, care a murit de colţii unui cîine turbat. Dar acesta a fost sfîrşitul...

Dacă-l vedeai, trupul lui uriaş, ochii saşii care se luptau îndîrjit unul cu altul într-o ciocnire enervantă,

[1] E vorba de o practică empirică locală. *Almácigo*: arbust din care se scoate o substanţă medicinală.

toate prevesteau o voce ca mugetul vîntului, dar cînd deschidea gura ieşeau porumbei.

Picase la Arboleda purtat de drumul brazdelor şi al boilor. Sosise într-o zi plină de poezie vădită în aripile păsărilor cîntătoare, în pasul animalelor care-l ajută pe om la muncă, în rădăcinile tuturor ierburilor de pădure care vindecă şi alină...

Şi-a durat deasupra şurii o colibă din frunze de palmier, răsunînd sub ploaie de parcă i-ar fi cîntat ceva pentru el, pentru Fermín, care înţelegea şi acele glasuri îndeobşte puţin înţelese.

Sub acoperişul acela avea un hamac, o ghitară şi mai multe săculeţe de cîrpă pline de felurite seminţe uscate care, la timpul potrivit, aveau să ajungă în pămînt pentru a se deschide apoi în flori şi fructe, sau în umbrar verde, fremătător. Dacă cineva dorea să afle de ce locuia tocmai acolo, sus, trebuie să se ştie că el răspundea : pentru a învăţa graiul vîntului.

Animalelor le trezea o stăruitoare şi tulbure voinţă de a-l înţelege. Nu era lighioană sau pasăre care să nu priceapă limba negrului smintit. Chiar şi pămîntul asculta de mîinile lui răbdătoare de semănător.

Fermín era şi argat şi mulgător şi meşter de juguri şi uluce.

La umbra unui *caimito* [1], lîngă ceaunul uriaş de fier care slujea drept adăpătoare pentru dobitoace, petrecea ore întregi pisînd sfărîmături de boabe de cafea sau orez. Ţinînd maiul cu amîndouă mîinile, rămînea uneori nemişcat, dus undeva, departe, cu gîndurile lui tainice, uitîndu-se cruciş într-un punct misterios cunoscut doar de zburătoarele care dădeau

[1] *Caimito* : arbore originar din insulele Antile, cu fructul comestibil, asemănător unei portocale.

tîrcoale, atrase de adăpătoare şi care, întinzînd gîturile subţiri şi pufoase, ridicau capul şi-l priveau în extaz, aşteptînd reîntoarcerea lui pe pămînt.

Don Clemente zicea :

— Fermín nu e chiar în toate minţile, dar e un om de ispravă.

— E un negru de treabă, spuneau de obicei tovarăşii lui de lucru, care, fără răutate, foloseau astfel cuvinte de discriminare rasială moştenite de la antecesorii lor, vătafi de sclavi negri.

Înfăţişarea lui era deopotrivă cu mintea, anapoda ca şi ochii şi urechea lui surdă. În orice anotimp al anului purta aceeaşi giubea neagră, atîrnînd de-o parte şi de alta a trupului, îngreuiată de seminţele pe care le aduna şi le păstra prin buzunare. Paşii domoli, călcînd pe tălpi de glod mereu îngroşat de ploi ; pulpele înfăşurate în obiele de piele crăpată, la brîu o custură cu mîner de corn. Pe cap purta o pălărie cu boruri largi, pleoştită în părţi ca şi pulpanele hainei, împovărată de ani şi de murdărie. Floarea uimirii sta mereu gata să-i răsară pe fruntea netedă, pe care nici o cută nu se încumeta s-o brăzdeze.

Adeseori, noaptea, în coliba lui de pe şură, care mai că atingea încremenirea mută a frunzişului roşcat de *mamey* [1], la lumina pîlpîitoare a opaiţului care tremura ca un suflet chinuit, poetul se tînguia pe ghitara uzată, mlădiind viersul popular în melodii născocite de el. Cîntarea corzilor şi a glasului se revărsa în valuri triste şi molcome peste somnul Arboledei. Între o strofă şi alta, în care era vorba de stele, de

[1] *Mamey* : copac din America de Sud, care dă fructe rotunde, cu miezul roşu, dulce şi parfumat.

cîmpii, de cîntece indiene despre papură și *baría*[1], un fluierat dulce înflorea melodia. Totul în jur părea că ascultă cu urechea nevăzută a văzduhului. Fermín se oprea numai cînd tăișul lunii despica zorile.

Lepe Mosquito pălăvrăgea, mai crezînd, mai îndoindu-se de ceea ce spunea :

— Fermín e țicnit. Stătea de vorbă cu boii. Pe urmă, cu tufa de trandafiri galbeni. L-am văzut eu, dar cînd m-am apropiat să văd dacă-i răspund a tăcut.

Viclenia lui Andrés se amesteca și ea în păreri :

— Negrul ăsta știe mai multe decît crede lumea. *Don* Clemente zice că e smintit, dar eu zic că e nerușinat. Ehei, așa blajin cum îl vedeți, Fermín e înțeles cu ăia din mlaștină. Negrul se duce acolo unde nici cei mai cutezători nu pătrund, și e mai bine să nici nu pomenești de asemenea lucruri.

Atunci Cheo, sau Miguel Gómez, sau bătrînul Valladares, un fel de arătare cu fața lui zbîrcită și cu mîna ciuntită de *machete* — pe care doctorul municipal i-a nenorocit-o, lăsîndu-i tendoanele necusute ca să nu întîrzie la o partidă de pocher la clubul din sat — protestau :

— Ce tot spui ? Fermín, înțeles cu oamenii Juanilor ? Fugi de-acolo !

— Ba chiar așa, întărea Andrés. Că dacă nu, mă rog, de unde a ieșit negrul ăsta sucit ? A răsărit din pămînt. Numai eu l-am văzut de cel puțin patru ori suindu-se în luntre la podul lui Daniel și vîslind în sus pe Canal... încotro, mă rog ? Las' că știm noi !

[1] *Baría* : arbore originar din Cuba. Seva lui folosește la rafinarea zahărului.

Dar ceilalţi veneau şi ei cu argumente împotriva acestor ponegriri :

— Negrul e om de treabă.

— Nu supără pe nimeni.

— Negrul e zănatec şi atîta tot.

Andrés trebuia să se dea bătut în faţa numărului şi a dîrzeniei apărătorilor. Dar în sinea lui îşi păstra bănuielile.

Don Clemente nu ştia nimic despre vorbele oamenilor.

6

ERNESTINA COBORA PE COSTIŞĂ CÎND I SE PĂRU CĂ zăreşte făptura sprintenă a Chachei strecurîndu-se pe un hat. Apoi se întîlni cu Carmelo care părea că se duce după ea. Căzu pe gînduri, bănuitoare.

Se nelinişti, căci prevedea că Chacha nu avea putere să reziste.

Se îndreptă spre casă, preocupată. Încerca să găsească o ieşire pentru ceea ce începea cu teamă să întrevadă. Trecu pe sub umbra portocalilor, pe drumul cunoscut şi, la capătul lui, dădu cu ochii de Fermín, aşezat pe colacul puţului.

Poetului îi plăcea locşorul acela de unde, printre pietrele care acopereau marginea umedă o puţului, se iveau şopîrle mici cu guşă roşie, care o luau la goană la cel mai mic zgomot. Sau pielea netedă şi rece a broaştelor, cu ochişorii lor de iezătură şi cu cîntecul lor care aducea a pămînt jilav.

Mîinile lui mari dezghiocau domol un ştiulete îndesat de porumb. Pe umerii lui, pe braţele vînjoase, la picioare, se zburătăceau porumbeii, ciugulind.

Ea se apropie agale, îngîndurată. Fermín nu se mişcă, dar ceva, ca o lumină blîndă, sclipi în ochii lui saşii în chip de salut.

— Îmi pare rău că-ţi sperii porumbeii, Fermín...

— N-au să plece.

Şi nu plecară. Se îndepărtară cu salturi şi fîlfîiri mărunte, lăsînd-o să treacă, apoi se întoarseră din nou lîngă poet, la dărnicia lui.

— Fermín...

— Mai tare. Sînt cam fudul de o ureche...

— Fermín, şi se aşeză lîngă el.

— Poftiţi.

Ea smulgea o buruiană care creştea pe marginea puţului ca spuma verde a şopîrlelor. Şi vorbea fără să-l privească.

— Fermín, încotro a plecat Chacha mai adineauri ? În casă nu e. Şi la ora asta are o mulţime de treburi.

— Chacha ? Nu ştiu ! Dar dacă vreţi să aflaţi de Carmelito, de Carmelito pot să vă spun.

Aşadar, şi Fermín ştia ? Sau nu ştia ? Şi ce-o fi ştiind ? Se sperie şi mai tare. Îl privi, îi atinse mîna, stîrnind zborul unui porumbel, care însă se înapoie îndată aşezîndu-se mai sus, pe braţul noduros. Gheruţele lui roşii se înfigeau în pielea neagră lăsînd dunguliţe cenuşii ca nişte vinişoare de şoarece.

— Tu ce ştii ? Ai băgat cumva de seamă că se ţine după ea, o necăjeşte, se leagă de ea ? Uneori o face chiar să plîngă cu obrăzniciile lui.

Dar el afirma altceva, liniştit, sigur :

— Chacha plînge ca să nu rîdă. Cînd cocoşelul se fuduleşte, puicuţa se burzuluieşte îndemnîndu-l parcă să se ţină după ea. Şi Carmelito e ca un rege al cocoşilor.

— Dar ai văzut ceva... ceva care să te facă să crezi că ei au şi... ?

Omul învăluit de porumbei făcu semn că nu cu capul şi cu mîinile. Totuşi, cine ştie...

Aşa e viaţa. Acum e iarbă proaspătă şi luna ca oglinda. Pe deal porumbiţa sălbatecă plînge făcînd uhu, de cum se face ziuă. Galán, taurul, mugea azi noapte şi în zori Mariposa a sărit pîrleazul.

A priceput. Acum nu se mai îndoieşte. Dar o sperie gîndul că adevărul poate izbucni în casă ca un trăsnet. Îşi aminteşte de orgoliul bătrînului, neînduplecat în apucăturile lui ordonate, în seriozitatea vieţii lui de familie : „Aici n-au ce căuta nici fuste sprinţare, nici nădragi unde nu le e locul". Om aşezat şi la tinereţe şi la bătrîneţe ; credincios ogorului şi nevestei ; departe întotdeauna de desfrîu şi aventuri, n-ar fi putut privi decît cu scîrbă cea mai mică alunecare petrecută sub acoperişul lui. Iar dacă greşeala venea de la Carmelo, cu atît mai mult.

Apoi, mai e şi Chacha. Biata Chacha, simplă şi neştiutoare. Fără altă călăuză decît instinctul, proastă călăuză dacă era vorba s-o apere de trupul pofticios al lui Carmelo Muñoz. Odraslă a pămîntului năpăstuit era Chacha. Iar pămîntul acesta era blestemat şi nu năştea decît orfani.

Se lăsase o tăcere în care mai stăruiau doar gînguritul şi fîlfîitul porumbeilor. Evantaiele de pene se jucau de-a dragostea. Un porumbel albastru îşi începea asediul. Înainta cu plecăciuni solemne, înclinînd ciocul roşu cu umilinţă, dar ochiul era aprins şi ager. Porumbelul lucid se juca păşind cu piciorușul subţire ritmic şi ţanţoş, iar din ciocul plecat, chemarea dulce...

Fermín spuse, atotştiutor :

— Acuma porumbiţa o să se înalţe în zbor. Zbor prefăcut, fără întindere şi fără putere.

Mica victimă îşi desfăcu aripile într-un zîmbet de pene, ridicîndu-se pe marginea streşinii. Pe marginea streşinii o călcă porumbelul.

CAPITOLUL III

1

CUM SOARELE ERA CA O RANĂ PICURÎND FOC PE SPINAREA ţăranilor, Venancio blestema arşiţa Sfîntului Ioan[1]. Îndoind braţul, îşi ştergea sudoarea cu mîneca zdrenţuită a cămăşii ; vorbea cu păcat dar, acuma, era îndreptăţit de căldură, de muncă.

— Mai bine să crăpi pe loc ! Mori ca un cîine, şi gata ! Spurcatul ăsta de îmblătit pe asemenea arşiţă nu e treabă de creştin. Cîţi ani or fi de cînd tot dau cu maiul rupîndu-mi mîinile pe sacii plini pînă se desfac boabele din păstăi, de rămîn goale goluţe ? Mai bine de zece ? Nu, să tot fie chiar mai bine de douăzeci. Şi acum te pune iar la treabă.

De vină era Clemente care orînduise munca la un timp nepotrivit.

— De Sfîntul Ioan trebuie îmblătită fasolea şi băgată în saci.

Aşa zisese. Şi treaba se făcea.

Oamenii veneau tîrînd sacii mari şi plini. Sub ploaia de lovituri, se turteau cu încetul dezumflîndu-se sub tăria izbiturilor. Apoi, din vîrful unei căruţe, boabele de fasole azvîrlite cu găleata cădeau ca o grindină întunecată pe pînzeturile întinse pe jos,

[1] *San Juan* (Sfîntul Ioan) : sărbătoare religioasă, în luna ianuarie ; datorită aşezării ei geografice, în Cuba în ianuarie este vară.

în timp ce briza după-amiezii fura rămășițele de paie care porneau învîrtindu-se în văzduh.

Așa cum Venancio cîrtea împotriva părții lui de muncă, Lepe Mosquito bodogănea și el pentru a lui, care venea după aceea.

Lîngă aceeași căruță care-și proțăpea oiștea în sus ca un gît de girafă cătînd spre cer, băiatul, cu o curea în mînă, păzea să nu vină găinile să scurme pe pînzeturile acoperite cu boabe.

Dar găinile veneau mereu să încerce. Veneau urmate de puii care se legănau în urma cloștii. Cea de acum era pestriță. O găină bătrînă, grasă, cu gușa umflată doldora de grăunțe din jgheabul lui Fermín Carol ; totuși, dornică măcar să risipească fasolea cu ghearele ei pricepute.

În ograda cu pămînt roșcat, bătătorit ca o pardoseală netedă și tare, pe pînzele prăfuite strălucea recolta, ca o recoltă de ochi de prepeliță.

Din pricina căldurii, cloșca umblă cu ciocul căscat și cu aripile desfăcute. Lepe asudă și el, o sudoare acră care-i curge șiroaie pe trupul murdar și costeliv, și neputința lui de a se apăra de pacostea soarelui îl face țîfnos, morocănos, gata să strige și să dea :

— Găină, lua-te-ar dracu !

Jart ! răsună lovitura de curea pe pămînt, stîrnind un norișor de praf. Găina cotcodăci și o luă la goană cu o spaimă cumplită, întinzînd gîtul ca ieșită din minți. Puii după ea, imitînd-o.

Veni și cîinele să se uite, lătrînd ațîțat.

Rîsetele oamenilor parcă încinseră soarele și mai tare, căci băiatul simți cum i se aprind obrajii, ca urzicați.

— Crăpar-ați pe loc !

Rîsul hohoteşte şi mai tare, acoperindu-l ca o spumă de val. Iar el se îneacă. Înghite şi înghite, încercînd să scape, dar se îneacă. I se taie răsuflarea într-un sughiţ. Un plîns năvalnic îl sugrumă, chinuindu-l, dar copilul dă să se apere ca un bărbat.

— Mama voastră de ţapi !

Iar ei de colo :

— Păzea că te calcă cocoşul... !

Şi el, mai tare, furios, ca un copil ce e, un biet copil :

— Trăsni-v-ar Dumnezeu să vă trăsnească !

Dar simte că-l podideşte plînsul. Şi pleacă, tîrînd după el cureaua. Înfrînt.

2

CHACHA ŞTIA CĂ ÎN ZIUA DE SFÎNTUL IOAN APA PRINDE puteri miraculoase. Dimineaţa, devreme, de cum ajunse la Arboleda, umplu un lighean şi sparse un ou în el, murmurîndu-şi ruga :

— Doamne, tu cu puterea ta cea mare, fă să mi se arate chipul ursitului meu.

Apoi aşteptă nerăbdătoare să se facă ceasul douăsprezece, pentru că atunci, la amiază, soarele descîntă apa vrăjind-o, ca să poată prevesti viitorul.

De atîtea ori alergă Chacha la lighean, ba de la bucătărie, ba din casă, ba de la poartă pe unde mătura gropile bătăturii, încît Ernestina o întrebă bănuitoare :

— Ce-i astăzi cu tine ? Ce e pe-aici pe afară de tot intri şi ieşi din casă la fiecare două minute ?

— Vino şi vezi, vino !

Îi spuse taina şi o duse în spatele bucătăriei, pe sub streaşină, unde pusese ligheanul. Dar în apa liniştită nu se vedea nimic.

— Nu mai rîde aşa. Nu fi rea. Aşteaptă să bată douăsprezece şi ai să vezi dacă se vede sau nu.

— Nu fi proastă, Chacha : nu se vede.

Glasul şi mersul şchiopătînd al lui Fermín răsunară în acelaşi timp cu lămuririle lui de om priceput :

— Oul nu spune cum spune puţul.

— Du-mă la puţ atunci ! Hai, du-mă la puţ !

Fîntîna căptuşită cu piatră şi şopîrle era pe aproape, aşteptînd cu broaştele ei reci. Se duseră toţi trei, înconjurînd ghizdul. În adînc, oglinda apei se unduia uşor cu cele trei capete asupra ei.

Şoaptele de descîntec ale stăpînului apei încep să curgă, vrăjind fiecare piatră, muşchiul, căpşoarele paşnice ale broaştelor aţipite şi, în cele din urmă, aştern pe apa din adînc o pojghiţă de duioşie. Sînt rugăciuni simple, implorări blajine, rugi de fiinţă umilă şi cuminte care crede în miracolul că e de ajuns să doreşti un lucru pentru a-l obţine.

Apoi Fermín le îndeamnă :

— Acum apa aşteaptă. Apa e miloştivă în ziua de Sfîntul Ioan. Cereţi fiecare să vă vedeţi alesul inimii.

Cele şase pupile — şase puţuri răsturnate — privesc în jos, neclintite. Jos, unde dulcea taină se vălureşte, scapără. Trei măşti turtite plutesc nelămurit. Şi sus, lîngă ghizd, vocea Chachei tremură uşor cînd coboară în adîncuri ducînd povara dorinţei ei ascunse :

— Puţule, arată-mi chipul ursitului meu...

Tăcere şi mai mare acum. În deznădejdea ei, fata geme uşor şi suspină :

— Fermín, nu văd nimic...

Poetul smintit cheamă :

— Mamă a apei, răspunde-i fiului tău Fermín Carol. Chacha vrea să-şi vadă iubitul ; arată-i-l, puţule, căci îţi poruncesc eu !

Şi atunci, ca şi cum toate crucile de cenuşe care se fac pentru a alunga norii, şi zăngănitul de cleşti şi de *machetes* care se izbesc pentru a opri vîntul cel rău, şi rugile către morţi, toate la un loc, s-ar fi unit într-o singură putere, apa vie răspunse chemării : o nouă mască se iveşte pe oglinda rotundă. Cine e ? Ei bine, cine ? Chacha scoate un strigăt :

— Carmelo !

Urmează un plesnet, stîrnit parcă de diavol sau de îngerul apei ; de îngerul ei păzitor care vine s-o apere de răpitorii tainei. Cele patru măşti se fac ţăndări în plescăitul stropilor care împroaşcă pînă sus speriind broaştele.

Hohotele lui Carmelo pun capăt întîmplării. Înfipt înapoia Chachei moartă de frică, strigoiul în carne şi oase rîde cu neruşinare de spaima lor pentru pietricica pe care o aruncase. Arătîndu-şi dinţii de-o albeaţă care-ţi ia ochii, o întreabă :

— Ce-ai cerut, Chacha ? Vreau să ştiu.

Şi cum ea nu răspunde pentru că nu poate vorbi de spaimă, răspunde cealaltă :

— A cerut să-l vadă pe Aghiuţă, Carmelo. Şi l-a văzut !

3

SEARA SFINTULUI IOAN ADUSE OASPEŢI. CANEY LĂTRĂ, şi o ureche bună putea desluşi că lătra la oameni cunoscuţi. De aceea cînd apăru Wenceslav cu burta

lui măreață care împungea prin surtucul de culoare deschisă, cu soția lui, îmbrăcată în verde și cu un pieptene sclipitor înfipt în coc, Clemente le ieși în întîmpinare iar Ernestina pregăti în grabă scaunele.

Lumina lămpii cu carbid clipea, proaspăt pompată, iar cîinele intră o dată cu oaspeții și se întinse leneș lîngă picioarele unui taburet, frecînd cu blana lui galbenă și stufoasă lemnul spălat cu peria de Faustina.

Gazda îi strigă poruncitor :

— Caney, afară !

Se lăsă rugat, pentru că era de-ai casei și știa să stăruie pentru comoditatea lui ; totuși, în cele din urmă, întinzîndu-se și căscînd cu mare paradă de colți, limbă și bale, ieși din nou să latre la ecou, răspunzînd celorlalți cîini de prin împrejurimi.

În casă, bătrînul burduhănos, cu ochi albaștri și vioi care întotdeauna vorbeau mai repede decît cuvintele rostite agale și cu „r"-urile tărăgănate, se simțea mulțumit ; asta pentru că-i plăcea grozav să aducă vești care stîrneau senzație printre ascultători, și astăzi avea ce spune. De aceea, după ce-și aprinse primul trabuc și scuipă, îi dădu drumul :

— Se aude că Juanii nu se mai au chiar așa de bine cu Pancho Capote.

În pauza pe care o făcu, cîntări efectul produs și continuă, tacticos și satisfăcut, apăsînd pe fiecare cuvînt :

— O știu din sursă sigură : se pare că Juanii i-au pretins ciubuc mai mare galicianului [1] și că acesta ar fi refuzat net.

[1] *Galician :* locuitor din vechiul ținut Galicia, situat în nord-vestul Peninsulei Iberice și care cuprinde astăzi provinciile spaniole Coruña, Pontevedra, Lugo și Orense.

Don Clemente :

— Atunci, în curînd o să se îngroaşe gluma.

Bătrînelul cu ochi albaştri zîmbea încuviinţînd, tuşind printre vorbele tărăgănate :

— A şi început. Astă noapte chiar. Juanii i-au umflat galicianului o cireadă frumuşică de juncani, mînînd-o spre tîrlele de la Sabanas Nuevas. Şi ce e mai frumos, e că nimeni nu li s-a pus în cale. Şi doar Pancho Capote nu e un mieluşel şi ţine la Capotera o droaie de feciori zdraveni pe spinarea cărora trăia.

Femeia în verde şi cu pieptăn în coc socoti că trebuia să spună ceva ca să-şi sprijine soţul :

— O să vedeţi că pînă la urmă cad ei la învoială. Pentru douăzeci de vite, tartorul de la Capotera n-o să renunţe la asemenea vulpoi.

Don Clemente se întărîtă, plesnindu-se peste picior :

— Ştiţi pentru ce e toată neruşinarea asta, tot banditismul ăsta ? Pentru că n-avem un şef de post ca lumea. Feciorul lui cumnatu-meu Severino e un bandit ca şi ei. Trăieşte jecmănindu-i pe coloni şi pe toţi creştinii lui Dumnezeu. Dacă cei din Garda rurală [1] ar avea un pic de ruşine, nici Juanii, nici Pancho Capote nu s-ar mai ţine de blestemăţii.

Femeia în verde se porni, cu toate motoarele arzînd din plin, să vorbească despre acei haidamaci vestiţi şi temuţi, simţind o dorinţă perversă de a se crede parcă femeia vreunuia dintre ei.

— Ei da, halal bărbaţi, Juanii ăştia ! Zdraveni, trufaşi, puternici şi afurisiţi ca dracu' gol. Îndrăznesc

[1] *Gardă rurală*, în original *Guardia rural* : corp de armată însărcinat cu paza şi menţinerea ordinei la sate în special. Este corespondentul a ceea ce a fost la noi în trecut jandarmeria.

să şi spînzure oamenii. Cu capul în jos cică l-ar fi atîrnat pe un pîndar din pădure. Ce mai vorbă, cum trăiesc tocmai pe unde şi-a înţărcat dracul copiii şi cum îi ţin pe toţi la respect cu bărbăţia lor, nimeni nu îndrăzneşte să se arate pe acolo.

Pe burtos începu să-l zgîndăre anonimatul lui, şi, totodată, simţi o împunsătură de gelozie. Îşi găsea nevasta schimbată, de parcă ar fi şi fost ibovnica Juanilor. Furios, începu iar să vorbească :

— Aşa, cine nu poate să facă pe grozavul ! Dacă Pancho Capote, care porunceşte în sat şi la alegeri, nu i-ar ocroti ca să facă afaceri bune cu ei, Juanii ar fi fost de mult la ocnă ! Dar, vezi bine, pe ei îi acoperă stăpînul de la Capotera, iar pe acesta, primarul şi judecătorul şi guvernatorul şi comandantul militar al provinciei. Căci Pancho are multe labe cu care-şi ţese urzeala ! N-o ţese el singur, asta nici vorbă !

— Pe biet pămîntul nostru, jocul şi urzeala asta îşi fac veacul de cînd generalii[1] în loc să-şi vadă de războaie, s-au apucat de politică... Încă de cînd eram eu tînăr treaba asta începuse să prindă rădăcini. Şi de aia ne merge aşa ! oftă Clemente Muñoz. Şi aşa o s-o ducem dacă nu s-o îndura Dumnezeu de noi.

[1] În urma războiului naţional de independenţă (1868—1878 şi 1895—1898) dus de patrioţii cubani împotriva dominaţiei spaniole, prin tratatul de la Paris (1898) Cuba şi-a dobîndit neatîrnarea. S.U.A., sub pretext că acordă ajutor Cubei, au ocupat insula (în 1899) instaurînd un guvern militar, condus de generalul american John R. Broocke (1899—1900).

Aici, aluzie la generalii americani John R. Broocke şi Leonardo Wood (1900—1902), şefii guvernelor militare impuse de americani, precum şi la o serie de preşedinţi ai guvernelor reacţionare din Cuba, care proveneau din rîndurile armatei. Cel mai reacţionar dintre ei a fost general Fulgencio Batista (v. n. 1. p. 194).

Deslușeau nelegiuirile politicienilor ca pe niște cărți măsluite. Și le deslușeau mai mult pentru că erau țărani decît pentru că s-ar fi priceput la politică. Toți cunoșteau povești oarecum asemănătoare din perioada electorală. Le cunoșteau ca niște figuranți terorizați ce erau, cărora mîna abuzivă a Gărzii rurale li-l impunea pe candidat, împilînd familiile de țărani cu autoritatea și samavolniciile lor. Totuși nu se plîngeau decît între ei. Lipsiți de apărare, sfioși, sătui totodată de veșnicele făgăduieli mincinoase de trai mai bun. Și temători ; pentru că gloanțele soldaților își atingeau întotdeauna ținta cu același rezultat: un țăran mai puțin și-o avansare mai mult.

Ernestina, tăcută, urmărea cu interes toate poveștile lor. Adevărul înfiorător al vieții de la sate nu ajungea niciodată pînă la Havana. Acum cunoștea mizeria și întunericul în care trăiau pentru că le avea în fața ochilor, dar aspectul acesta era nou pentru ea. Cine erau Juanii de la Sabanas Nuevas ? Voia s-o afle. Juanii, fabuloșii Juani de care tot pomenea Andrés !

— Povestiți-mi ceva despre oamenii ăștia. Ia spune, Wenceslav.

Dar bătrînul burduhănos căsca acum întocmai ca dulăul : cu toți dinții și gîtlejul la vedere, de-i trosneau fălcile. Și nevastă-sa se ridică la semnalul neîndoielnic al somnului obișnuit, care îi arăta că trebuie să se grăbească și s-o ia înainte, așa cum e legea căsniciei : înaintea bărbatului, ca să primească porunci.

— La revedere și multă sănătate.

Fata ieși cu ei însoțindu-i pînă în pridvorul întunecat. Pe drumul luminat de lună, Caney lătra de zor la ecoul altor cîini.

4

ACUM APA ÎȘI PIERDUSE PUTERILE. SFÎNTUL IOAN TRECUSE o dată cu miezul nopții. Roua părea o sudoare a lunii. O lună pîntecoasă, gata să nască, parcă rotundă, leneșă, trasă-n jos de propria-i greutate, cernîndu-se asupra oamenilor adormiți.

Și asupra Chachei, care stă trează sub acoperișul de paie unde mișună șoarecii. Și asupra culcușului răvășit pe care e întins trupul ei frumos, încă neprihănit. E asudată și părul i se lipește în șuvițe calde pe frunte și după urechea atentă la sforăielile tatălui care doarme la cîțiva pași în hamacul murdar.

Într-o singură încăpere. Într-o gaură. Într-o carceră. Într-o cușcă. Din cînd în cînd, somiera de fier scîrțîie cînd ea se răsucește. Iar Chacha se sperie pentru că i se pare că Venancio s-a trezit și că s-a ridicat în hamac, lăsînd să-i atîrne picioarele cu unghii încovoiate și vine îngroșate.

Privește strălucirea nopții prin găurile acoperișului unde aleargă șoarecii și parcă vede cîmpul liniștit și răcoros, țiuind de greieri și răspîndind mirosul pămîntului în noaptea cu mireasmă de iarbă cosită. Noaptea — își zicea ea — pe drum, pămîntul răsună ca o tobă dacă trece un cal. Și deasupra ei, frînturile de cer înstelat îi par un desiș plin de păsări care fîlfîie din aripi. De păsări ? Ce fel de păsări ? Colibri sau sticleți ? Păsări micuțe care nu stau nici o clipă locului.

— Chh... a... pff !

Venancio își limpezește gîtlejul trezindu-se pentru o clipă și sperie stelele Chachei care se îmbulzesc să iasă pe unde au intrat. Cu flegma în gît, vorbește pe jumătate adormit.

— Ce lumină. Parcă ar fi ziuă...

Horcăie tare și adoarme la loc. Iar ea știe că e culcat pe o parte, cu brațul căpătîi și cu gura deschisă. Piciorul îi iese afară din hamac, gol și mare și murdar, ca o mînă gata s-o înhațe în orice clipă. Ei i se pare o mînă.

Totuși, după cîteva minute se hotărăște și cu frica în spate, ca un cadavru de înecat care i s-ar lăsa greu pe fiecare mușchi, se scoală ; patul scîrțîie cu un țipăt ascuțit, făcînd-o să tremure.

Apoi se strînge toată și se strecoară pe ușița întredeschisă fără s-o atingă, zvîcnind în noaptea speriată de lumină. Ușa casei o vede ieșind cu ochii de pisică ai găurilor ei ; pierzîndu-se printre ierburile înnebunite de greieri, străbătînd apa lunii cu pasul ei furișat. Și nu e chiar sigură dacă într-adevăr vede un bărbat care o așteaptă pe Chacha.

De-aproape se înalță un glas în întîmpinarea fetei :

— Ce mult ai întîrziat, dragostea mea !

— Mi-era teamă, Carmelo ; și acum mi-e...

— Vino !...

5

CU FUNIA TIRIȘ, SCROAFA SCURMA ÎN CÎMPUL DE *BONIATO* încurcîndu-și rîtul negru printre florile viorii de volbură. Copita despicată i se îndîrji asupra primului *boniato* care se ivi prin pămîntul roșcat și, tot încîrligîndu-și coada ca o rîmă călcată, plescăia din fălci a mare praznic matinal.

Reușise să scape după multe ceasuri de strădanii de peste noapte și, cam buimacă dar sprintenă, umplînd

potecile cu guițături suave, nimerise pe ogorul înrourat tocmai cînd soarele începea să strălucească pe frunzele din vîrful palmierilor. Lepe Mosquito azvîrli după ea prima piatră din ziua aceea.

Scroafa o auzi căzînd pe aproape, se sperie, scoase un grohăit și o rupse la fugă ; dar rîvnind după pradă, la cîțiva pași începu iar să scurme cu rîtul pămîntul afînat al stratului.

— Stai că-ți arăt eu ție, blestemato !

Încurcîndu-și picioarele goale printre vrejuri, căzînd și ridicîndu-se, copilul o urmărește îndîrjit, furios, învinuind-o pe nedrept de toate necazurile care-l acresc, făcîndu-i viața nesuferită. În cele din urmă izbutește să înhațe cu amîndouă mîinile frînghia pe care animalul o tîrăște ca pe o lighioană vie și răutăcioasă și zmunciturile pornesc din amîndouă părțile. Uneori scroafa pare să se dea bătută. Alteori copilul se pomenește tîrît și se poticnește blestemînd, cu ocări care-l ușurează :

— Scroafa dracului, mama ta de tîrfă ! Parșivo !

Animalul cedează cel dintîi. Grohăind și bombănind, scroafa cumințită tropotește înaintea lui Lepe Mosquito care, pentru că a biruit, își uită necazul și începe să fluiere mergînd după ea.

În jurul lui, dimineața se aprinde și cîntă. Băiatul, cu funia în mînă și animalul în față, ajunge sub *caimito*. Scroafa se năpustește asupra albiei de lemn. Izbește în ea ca o apucată cu rîtul ei tare și guiță, guiță...

— Neeeaa ! Îi arde o frînghie pe spinare și ea protestează cu un țipăt ascuțit.

— Acuma zbieri, jigodie ? și-i mai arde una.

De undeva, o poruncă hotărîtă :

— Lepe, nu-l mai chinui pe bietul dobitoc — un răstimp. Vino încoace !

Firul chemării îl duce înspre casă. Spre Ernestina, care nu-l slăbeşte.

— Dă-mi o mînă de ajutor. Rîşneşte cafeaua. Chacha n-a venit astăzi.

— N-a venit ? E bolnavă ?

— Nu ştiu. O să aflăm noi. Hai, rîşneşte cafeaua pînă aprind eu focul.

Manivela începe să se învîrtească ca o burniţă cernită. Printre trosniturile ei se aude zgomotul întretăiat şi sec de acadea, al aşchiilor de pin potrivite în vatră. Apoi răsună cu dangăt de clopot cana de tinichea izbită de ulciorul cu apă. O tuse înecată şi fum acru şi suflarea prelungă asupra surcelelor, pentru a aprinde flacăra.

Rîşniţa sforăie într-una, pe-ndelete. Pe afară mugeşte o vacă.

— Caney ăsta mi se pare că a început să fure ouă. Cuiburile peste care am dat zilele trecute sînt goale.

— Nu există hoţ de ouă mai dibaci decît Venancio. Dar Carmelo nu mă lasă să-l spun lui *don* Clemente. Nu ştiu de ce îl tot apără.

— Da, bineînţeles...

Pe faţa îngrijorată i se sapă o cută între sprîncenele ei pensate, de fată de la oraş. Ascunsă în cută stă teama pentru Chacha.

În dimineaţa abia împlinită răsună pasul unui cal. Pornind glonţ, cîinele se grozăveşte făcînd o larmă caraghioasă. Ernestina aruncă o privire spre drum.

Prost călăreţ e învăţătoarea. Pe căluţul moliu pe care-l îndeamnă cu o vărguţă desfrunzită culeasă din drum — o crenguţă de soc care nu e bună de nimic,

care se jupoaie, se frînge, e lipicioasă — făptura ei firavă, hrănită cu ajunări de om sărac într-o casă oarecare dintr-un orășel oarecare, se hurducă în șa, cu trupul încovoiat și picioarele în scări, apărată numai de basmaua înflorată de pe cap.

Trecea în fiecare luni dimineața, devreme. Vinerea trecea pe înserate. Lunea înspre școală. Vinerea spre casă: ușurarea ei, refugiul ei, protestul ei. Acuma își amintea de ea văzînd-o cum trece în tropotul măsurat al dobitocului răpănos și istovit, care nici nu simțea șfichiul moale al vărguței de soc pe coastele lui supte și amorțite.

Asta se întîmplase curînd după ce venise la Arboleda. Dintr-un avînt de a se dărui altora și din nevoia ei de a se ocupa cu ceva. Lepe trebuia să meargă la școală. Și o dată cu Lepe, toți ceilalți copii de prin cătune. Vorbi cu unchiul ei. *Don* Clemente ridică din umeri, înțelegînd-o dar răspunzîndu-i cu adevăruri crude:

— Uite ce e, fata mea: copiii ăștia sînt lihniți de foame: n-au nici haine, nici ghete. Și pe deasupra, de cum li se usucă buricul, sînt puși la treabă. Afară de asta, le piere pofta curînd pentru că învățătoarea își face veacul mai mult prin concedii. Într-un an întreg, cu chiu cu vai se țin cîteva zile de școală.

Cum ea venea de la oraș, unde lucrurile mergeau ceva mai bine decît ceea ce auzea acum, îl bănui pe bătrîn de egoism sau nepăsare. Și într-o zi îl chemă pe Lepe, îi cumpără ghete și haine; îl dăscăli, trimițîndu-l la școală. Lepe se duse bombănind, dar mai mult dintr-o sfială trecătoare; de fapt, se simțea mîndru că era primul din cătunul lui, din cocioaba lui și din familia lui, care avea să învețe carte.

Isprava asta nu ţinu mult şi trebui să se dea bătută. După o săptămînă copilul apăru iarăşi desculţ, plimbîndu-şi în bătaia soarelui şi a vîntului spinarea slăbănoagă şi vechile lui apucături. Din nou copil de pălmaşi. Copil-mizerie.

Ernestina protestă, cercetă ; era jignită. Dar Lepe se mulţumea să-şi plece capul ciufulit şi să învîrtească în mîini pălăria de paie ciuruită, privindu-şi grav picioarele.

— De ce nu te duci la şcoală ? Trebuie să te duci.

Dar el spuse că nu mai vrea. Că trebuia să ducă hîrtie, creioane şi chiar pe ce să şadă. Că la şcoală nu se putea învăţa nimic.

Ea nu-l crezu. Trimise după taică-său. Miguel Gómez se înfăţişă îndată să se dezvinovăţească. El preţuia osteneala ei de a-l scoate din prostime pe băiat care merita grija asta pentru că era ager la minte şi pentru că, sigur, viaţa e întotdeauna mai puţin grea dacă ştii să scrii şi să citeşti. Primul din familie care şi-ar fi aşternut numele întreg pe hîrtie ! Asta ar fi fost mare lucru ; dar nici cu sfatul nici cu bătaia n-o puteai scoate la capăt cu Lepe. Lepe nu mai voia să meargă la şcoală.

— Cu parşivul ăsta — şi-şi cerea iertare pentru vorba urîtă care de atîta folosinţă îşi pierduse şi ascuţimea şi necuviinţa — n-ai cum scoate căruţa din şanţ. Dar dacă dumneavoastră vreţi să-l daţi pe brazdă, eu vi-l las pe seamă. Cum veţi hotărî, aşa să fie.

Mai spuse că ghetele şi straiele cele noi le pusese bine în coşul lui de paie, spre invidia şi jindul celorlalţi patru copii, care începuseră să se uite cu respect la fratele lor cel mare pentru norocul pe care-l avea.

Bruuuummmm ! Tunetul acesta pare să-l fi vomitat pe Venancio. Prin pîcla puhoiului, omul venea împleticindu-se şi cu capul plecat. Ud leoarcă.

— Vezi că vine tată-tău ca un cîine bătut.

Pătrunde în casă bombănind, cu apa scurgîndu-se de pe el ca un sînge de rachiu. Fata se sfieşte, privind în altă parte. Dar o ajunge o poruncă :

— Adu o cafea tare, Chacha !

O dată cu plînsul, vine şi un răspuns mînios :

— De-ar crăpa o dată de beţie, naşule ! De nimic nu mi-e mai ruşine.

Întunecat, Venancio, scuipînd şi înghiţind, izbucneşte şi el, trîntindu-i :

— Ţap bătrîn, să-i spui lui fiu-tău Carmelo că dacă a stricat-o, să mi-o plătească. Dă-mi rachiu ori o fac să-ţi lepede nepotul !